नेपाल सरकार र नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी) बीच भएको

विस्तृत शान्ति सम्झौता
२०६३

तथा

राजनीतिक दल, नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी) र नेपाल सरकार बीच भएको

सहमति, समझदारी र आचारसंहिताको सँगालो

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)
मध्य-पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय कार्यालय
नेपालगञ्ज

नेपाल सरकार र नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी) बीच भएको

विस्तृत शान्ति सम्झौता
२०६३

तथा

राजनीतिक दल, नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी) र नेपाल सरकार बीच भएको

सहमति, समझदारी र आचारसंहिताको सँगालो

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)
मध्य-पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय कार्यालय
नेपालगञ्ज

भूमिका

भोक, रोग, अशिक्षा, अज्ञानता, शोषण, उत्पीडन, असमानता, विभेदीकरण, वञ्चितीकरण आदीबाट आम नेपालीहरु जीउन बाध्यछन् । नेपाली समाजमा विद्यमान सबैखाले शोषण, दमन, अन्याय, उत्पीडन, विभेद, जनविरोधी नीति, संरचना र प्रक्रियाका विरुद्धको सघर्षको रुपमा सशस्त्र द्वन्द्व फैलियो । फलस्वरुप आम नेपाली जनता, खासगरी विपन्न र पछ्राडिपरेका जनतालाई सशस्त्र संघर्षको दौरानमा सिर्जित हिंसा, प्रतिहिंसाले अझ पिडीत बनायो । यस दौरानमा आम नेपाली जनताले सशस्त्र द्वन्द्वको मार र पिडा खेप्नु पऱ्यो भने उपलब्ध सिमित नागरिक तथा राजनीतिक, सामाजिक, आर्थिक तथा साँस्कृतिक, विकास तथा रोजगारको अधिकारहरुबाट समेत वञ्चित हुनु पऱ्यो ।

सम्पूर्ण खालको पिडाबाट पाठ सिक्दै नेपालका परिवर्तनकामी राजनीतिक दलहरु, भातृ तथा जनवर्गिय संगठनहरु, नागरिक समाज, पेशागत संगठनहरु, मानव अधिकारकर्मी, सञ्चारकर्मी, बुद्धिजीवि तथा आम नेपाली जनताहरुको साझा प्रयासबाट विभिन्न समय, चरण तथा स्वरुपको जनआन्दोलनबाट देशमा विद्यमान निरकुश राजतन्त्रको अन्त्य गरी लोकतन्त्रको पुनर्वहाली भएको छ । साथसाथै देशमा सविधान सभाको निष्पक्ष निर्वाचनका माध्यमद्वारा समावेशी लोकतन्त्र, शान्ति, समृद्धि, र सामाजिक अग्रगमन तथा सार्वभौम नेपालको स्थापना गर्ने प्रतिबद्धताका साथ ११ वर्षे लामो सशस्त्र द्वन्द्वको औपचारिक रुपमा अन्त्य समेत भएको छ ।

यही २०६३ साल मंसिर ५ गते सम्पन्न नेपाल सरकार र नेकपा (माओवादी) बीचको **"बिस्तृत शान्ति सम्झौता"**ले नेपालमा विद्यमान सशस्त्र द्वन्द्वको विधिवत अन्त्य गरेको छ भने नेपाली समाजको अग्रगामी रुपान्तरण तथा राज्यको अग्रगामी पुनसंरचना मार्फत पूर्ण लोकतन्त्र, दिगो शान्ति, समृद्धि र नयाँ नेपाल निर्माणको ढोका खुलेको छ । युगान्तकारी महत्व रहेको यस सम्झौता नेपाल र नेपालीका लागि एउटा सुनौलो अवसर हो । गौतम बुद्धको भनाई **"शान्तिको विजय त्यो विजय हो, जसमा कसैको हार हुदैन"** झै यसबाट सबै परिवर्तनकामी पक्षहरु एवं आम नेपाली जनताको विजय भएको छ । यसबाट युद्ध संस्कृतिको अध्याय समाप्त

भई शान्ति सस्कृति निर्माणको अध्याय प्रारम्भ भएको छ। यसले संसार मा नै नेपाल र नेपाली शान बढाएको छ।

पूर्ण लोकतन्त्र तथा दिगो शान्तिको बाटोमा अगाडि बढ्न सर्वप्रथम सबै पक्षहरुको दृढ इच्छाशक्ति र संकल्पको आवश्यकता पर्छ। यसका साथै सशस्त्र द्वन्द्वको मारमा परेका सबै थरीका मानिसहरुलाई सहज अवस्थामा ल्याउन र सामान्य जीवनयापन गराउने कार्य तुरुन्त गरिहाल्नु नितान्त जरुरी छ। अब समाजमा खलबलिएको राजनीतिक, सामाजिक, आर्थिक र भौतिक अवस्थालाई सामान्य अवस्थामा ल्याउनै पर्छ, सशस्त्र द्वन्द्वको खतहरु मेट्नु आवश्यक छ। यस क्रममा फस्टाएको हिंसा सस्कृतिको अन्त्य हुनै पर्छ। द्वन्द्व रुपान्तरणको अभिन्न अङ्गको रुपमा रहेका पूनर्मिलन तथा पूननिर्माणका कार्यहरु यस अवस्थामा महत्वपूर्ण हुन्छन्। दिगो शान्ति निर्माणको अभियान पुनर्स्थापना तथा पुननिर्माणको अभियानसँगै अगाडि बढाउन जरुरी छ। नेपालीहरुबीच सशस्त्र द्वन्द्वको दौरानमा उत्पन्न अविश्वास र कटु सम्बन्ध र मनोमालिन्यलाई सदाका लागि हटाउन शान्ति निर्माण अभियानलाई राष्ट्रिय सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप अभियानसँग जोडेर सबै परिवर्तनकामी पक्षहरुको सहभागितामा राष्ट्रव्यापी रुपमा सञ्चालन गरिनु पर्छ। यसका लागि केन्द्रियस्तरमा सम्पन्न सम्झौता सहमतिलाई अव देशका सबै गाउँ, नगर र जनस्तरमा पुऱ्याउन जरुरी छ।

सशस्त्र द्वन्द्वका कारण उत्पन्न विषम परिस्थितिलाई सामान्यीकरण गर्दै शान्ति कायम गराउन, पिडित र विस्थापितहरुलाई राहत प्रदान गर्न तथा पुनर्स्थापना गराउन **"राष्ट्रिय शान्ति तथा मेलमिलाप आयोग"**, सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा मानव अधिकारको उलङ्घन गर्ने तथा मानवता विरुद्वको अपराधमा सम्लग्नहरुको बारेमा सत्य अन्वेषण गर्न तथा समाजमा उत्पन्न भएका कटुता, वैमनस्यता, र अविस्वासलाई मेटाउन **"सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग"** र राज्यमा विद्यमान सबैखाले विदेभहरुको अन्त्य गरी समावेशी लोकतान्त्रिक राज्यको पुनर्संरचना गर्न **"राज्यको पुनर्संरचना सम्बन्धि उच्चस्तरीय सुझाव आयोग"** गठन गर्ने आदि जस्ता संयन्त्रहरुको निर्माण यस सम्झौताको अभिन्न अङ्गहरु हुन। यसका साथै मानव अधिकारका आधारभूत मुल्य मान्यताप्रतिको प्रतिबद्वता, सम्झौता प्रभावकारी

कार्यान्वयनको लागि सर्वदलीय तथा पक्षिय अनुगमन संयन्त्र निर्माण, स्वतन्त्र, निष्पक्ष र भयरहित वातावरणमा संविधान सभाको निर्वाचन सम्पन्न गरी सार्वभौमसत्ता सम्पन्न जताको भावना अनुरुप संविधान निर्माण तथा राज्य सञ्चालनको प्रतिबद्धताहरु यस सम्झौताका अन्य मूलभूत कुराहरु हुन् । यस सम्झौताको प्रभावकारी कार्यान्वयन, लोकतान्त्रिक परिपाटीको संस्थागत विकास र दिगो शान्तिका लागि सर्वाधिक महत्वको सबाल हो ।

उपरोक्त अवसरका बाबजुद पनि नेपाली समाजको अग्रगामी सामाजिक-आर्थिक रुपान्तरण, राजनीतिक पक्षहरुको अग्रगामी रुपान्तरण, लोकतान्त्रिक प्रणालीको संस्थागत विकास, संक्रमणकालको व्यवस्थापन, सशस्त्र द्वन्द्व पछिको समाजमा शान्ति निर्माण प्रक्रिया, प्रतिगमनकारी शक्तिको चलखेल र नकारात्मक भूमिका, शाही सत्ताका मतियार तथा जनआन्दोलन दबाउनेमाथिको कारबाहीमा देखिएको उदासिनता, अन्तरिम संविधान जारी, अन्तरिम व्यवस्थापिका निर्माण तथा अन्तरिम सरकार गठनमा देखिएको ढिलासुस्ती जस्ता कुराले यस सम्झौताको सफल कार्यान्वयनका लागि चूनौतिहरु दिइर हेका छन् । यसैगरी परिवर्तनकामी शक्तिहरु बीचको मदभेद, राजनीतिक दलहरुमा टुसाएको भागवण्डाको राजनीतिक चलखेल तथा दलगत स्वार्थ, सबालको आधारमा नभई राजनीतिक शक्तिको आधारमा राजनीतिक बृत्तमा देखिएको ध्रुविकरण, नागरिक समाजमा देखिएको अनावश्यक राजनीतिक ध्रुविकरण, समावेशी लोकतन्त्रको स्वरुप विशेष गरी लोकतान्त्रिक गणतन्त्र तथा संघीय व्यवस्थाको स्वरुपमा रहेको राजनीतिक दलहरुको बीचको दुरी तथा संवादहीनता, दलहरुमा भनाई र गराईमा देखिएको भिन्नता आदि जस्ता सबालहरु यस सम्झौताको सफल कार्यान्वयनका लागि थप चूनौतिहरुको रुपमा देखिएका छन् । यसबाट संविधान सभाको माध्यमबाट नेपाली जनताले गरेको पूर्ण लोकतन्त्र र दिगो शान्ति स्थापनाद्वारा सम्मुनत तथा समृद्व नेपाल निर्माणको अपेक्षामा कतै ठेस पुग्ने त होइन भन्ने आशंका बढेको छ । यसको खबरदारीका लागि नेपाली जनता र परिवर्तनकामी शक्तिहरु सचेत हुन जरुरी छ । यस प्रकार नेपाली जनताको दिगो शान्ति समृद्वि र नयाँ नेपाल निर्माणको चाहना पुरा गर्न उनीहरुमा अझ जिम्मेवारी र चूनौति थपिएको छ । यसको लागि परिवर्तनकामी राजनीतिक दलहरुले नेतृत्व लिन र यसमा ढिलाई नगर्न आम जनताले अपेक्षा गरका छन् ।

सशस्त्र द्वन्द्वको रुपान्तरण गरी देशमा लोकतन्त्र पुनर्वहाली तथा शान्ति निर्माणका लागि जसरी सबै पक्षहरुको सहभागिता र सहयोग रह्यो त्यसरी नै पूर्ण लोकतन्त्र प्राप्ती र दिगो शान्ति निर्माणको लागि सबै पक्षहरुको रचनात्मक भूमिका र सहयोगको आवश्यकता रहन्छ। देशका परिवर्तनकारी शक्तिहरु विशेष गरी राजनीतिक वृत्तमा कार्यरत पक्षहरुको रुपान्तरण, राज्य संरचनाको रुपान्तरण, जनताका सबालहरुको सम्बोधन तथा संस्कृतिको रुपान्तरणको आवश्यकता नेपाली जनताले महशुस गरेका कुराहरु हुन्। यसबाट मात्र विस्तृत शान्ति सम्झौताको प्रभावकारी कार्यानवयन भई पूर्ण लोकतन्त्र र दिगो शान्तिको अभिष्ट साकार हुनेछ।

वास्त्वमा यो बृस्तृत शान्ति सम्झौतामा हस्ताक्षर भएपछि आम नेपाली जनतामा खुसी छाएको छ। शान्ति र परिर्वतनको टुसा पलाएको छ। राजनीतिक सम्झौताको यस दस्तावेज आफैमा सबै थोक होइन। यसको कार्यान्वयन सबभन्दा महत्वपूर्ण पक्ष हो। यस ऐतिहासिक सम्झौतालाई यस अवस्था सम्म ल्याउन जस्तैः सबै पक्षको अथक योगदान, इमान्दारिता तथा सहभागिता विना यसको कार्यान्वयन असम्भव हुन्छ। परिवर्तनकामी जनता, राजनीतिक शक्ति र पक्षहरुको निरन्तर दवावबाट मात्र यसको सफल कार्यान्वयन सम्भव छ। जनता जागेमा मात्र सबै कुरा सम्भव हुने कुरा जनआन्दोलन, ११ बर्षे सशस्त्र युद्व तथा ऐतिहासिक शान्ति सम्झौताबाट प्रमाणीत भैसकेको अवस्थामा देशका सबै गाउँ, नगर र जनस्तरसम्म व्यापक रुपमा यस विस्तृत शान्ति सम्झौता प्रचार प्रसार गर्न आवश्यक छ। यसका साथै जनस्तरमा यसको अत्यन्तै माग भैरहेको अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै विस्तृत शान्ति सम्झौता, २०६३ र यस सम्झौताको आधारस्तम्भहरुको रुपमा रहेका ऐतिहासिक सबै समझदारी, सहमति, आचारसंहिता, परिपत्र र शिखर बैठकका निर्णयहरुको सँगालोको रुपमा अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक), मध्य-पश्चिम क्षेत्रीय कार्यालय, नेपालगञ्जद्वारा पुस्तिकाको रुपमा प्रकासन गरी जनस्तरमा पुऱ्याउने प्रयास गरिएको छ।

इन्सेक
मध्य-पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय कार्यालय
नेपालगञ्ज

नेपाल सरकार र नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी) बीच भएको

विस्तृत शान्ति सम्झौता

प्रस्तावना

नेपाली जनताले २००७ साल पहिलेदेखि हालसम्म पटक पटक गर्दै आएका ऐतिहासिक संघर्ष र जनआन्दोलन मार्फत् लोकतन्त्र, शान्ति र अग्रगमनका पक्षमा प्रकट भएको जनादेशको सम्मान गर्दै,

सात राजनीतिक दल र ने.क.पा.(माओवादी) वीच सम्पन्न १२ बुँदे समझदारी, ८ बुँदे सहमति, नेपाल सरकार र नेकपा (माओवादी)बीच सम्पन्न २५ बुँदे आचारसंहिता, २०६३ साल कार्तिक २२ गते सात राजनीतिक दल र नेकपा माओवादीका शीर्ष नेताहरुको बैठकका निर्णयहरु लगायत नेपाल सरकार र ने.क.पा.(माओवादी) वीच सम्पन्न सवै सम्झौता, सहमति, आचारसंहिता र संयुक्त राष्ट्र संघलाई प्रेषित समान धारणाको पत्राचारप्रति पूर्ण प्रतिवद्धताको पुनर्पुष्टि गर्दै,

देशमा विद्यमान वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, लैंगिक समस्याहरुलाई समाधान गर्न राज्यको अग्रगामी पुर्नसंरचना गर्ने संकल्प गर्दै,

प्रतिष्पर्धात्मक वहुदलीय लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्था, नागरिक स्वतन्त्रता, मौलिक अधिकार, मानव अधिकार, पूर्ण प्रेस स्वतन्त्रता तथा कानूनी राज्यको अवधारणा लगायत लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यता प्रतिको पूर्ण प्रतिवद्धतालाई दोहोऱ्याउदै,

मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र, १९४८ तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुन तथा मानव अधिकार सम्बन्धी आधारभूत सिद्धान्त र मान्यताहरुप्रति प्रतिवद्ध रहँदै,

स्वतन्त्र, निष्पक्ष र भयमुक्त वातावरणमा संविधान सभाको निर्वाचनमा सहभागी हुन पाउने नेपाली जनताको आधारभूत अधिकारको प्रत्याभूति गर्दै,

लोकतन्त्र, शान्ति, समृद्धि, अग्रगामी आर्थिक-सामाजिक परिवर्तन तथा देशको स्वतन्त्रता, अखण्डता, सार्वभौमिकता र स्वाभिमानलाई केन्द्रमा राख्दै,

२०६४ साल जेठ महिनाभित्र स्वतन्त्र र निष्पक्ष रुपले संविधान सभाको निर्वाचन सम्पन्न गर्ने प्रतिवद्धतालाई कार्यान्वयन गर्ने दृढता व्यक्त गर्दै,

संविधान सभामार्फत् नेपाली जनताको सार्वभौमसत्ताको सुनिश्चितता, अग्रगामी राजनीतिक निकास, राज्यको लोकतान्त्रिक पुनर्संरचना र आर्थिक-सामाजिक-सांस्कृतिक रुपान्तरण गर्न दुबै पक्षबीच भएको राजनीतिक सहमतिका आधारमा देशमा २०५२ सालदेखि चल्दै आएको सशस्त्र द्वन्द्वलाई अन्त्य गरी शान्तिपूर्ण सहकार्यको नयाँ अध्याय प्रारम्भ भएको घोषणा गर्दै,

नेपाल सरकार र नेकपा (माओवादी)का बीच भएको युद्धविरामलाई दीर्घकालीन शान्तिमा परिणत गर्ने प्रतिवद्धताकासाथ नेपाल सरकार र नेकपा (माओवादी)का बीच यो विस्तृत शान्ति संझौता सम्पन्न गरिएको छ ।

१. प्रारम्भिक

१.१ यस सम्झौताको नाम **"विस्तृत शान्ति सम्झौता, २०६३"** रहेको छ। छोटकरीमा यस सम्झौतालाई शान्ति सम्झौता भनिने छ।

१.२ यो संझौता सरकार पक्ष र माओवादी पक्षको सार्वजनिक घोषणा मार्फत् आजैका मितिदेखि लागू हुनेछ।

१.३ दुवै पक्षले आ-आफ्नो मातहतका सबै निकायलाई यो सम्झौता तत्काल कार्यान्वयन तथा पालना गर्न आवश्यक निर्देशन जारी गर्नेछन् र कार्यान्वयन गर्ने गराउने छन्।

१.४ अनुसूचीमा संलग्न सात राजनीतिक दल, सरकार र माओवादी पक्ष बीच भएका सबै सहमति, समझदारी, आचारसंहिता र निर्णयहरु यस सम्झौताको अभिन्न अङ्ग मानिने छन्।

१.५ यो सम्झौता कार्यान्वयन गर्न आवश्यकता अनुसार पछि गरिने सहमति र सम्झौताहरु पनि यसैका अंग मानिने छन्।

२.परिभाषाः विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस सम्झौतामा

(क) **"युद्धविराम"** भन्नाले नेपाल सरकार तथा ने.क.पा. (माओवादी) बीच एक अर्कालाई लक्षित गरी गरिने सबै प्रकारका आक्रमण, अपहरण, बेपत्ता, थुनछेक, सशस्त्र

बलहरुको परिचालन, सुदृढीकरण, आक्रामक एवं हिंसात्मक कारवाही तथा जुनसुकै माध्यमबाट समाजमा विध्वंश फैलाउने, उत्तेजित पार्ने एवम् भड्काउने क्रियाकलाप निषेध गर्ने कार्यलाई जनाउँछ ।

(ख) **"अन्तरिम संविधान"** भन्नाले संविधान सभाद्वारा नयाँ संविधान निर्माण भई लागू नभएसम्मको लागि जारी गरिने "नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३" लाई जनाउँछ ।

(ग) **"अन्तरिम मन्त्रीपरिषद्"** भन्नाले अन्तरिम संविधान बमोजिम गठन हुने "अन्तरिम मन्त्रीपरिषद्"लाई जनाउँछ ।

(घ) **"दुवै पक्ष"** भन्नाले नेपाल सरकार पक्ष र नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी) पक्षलाई जनाउँछ ।

(ङ) **"प्रचलित कानुन"** भन्नाले नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ र यससँग नबाझिएका प्रचलित नेपाल कानुनलाई जनाउँछ । तर यस परिभाषाले अन्तरिम संविधान २०६३ जारी हुनु अघिको कानुनी व्यवस्थालाई वाधा पुऱ्याउने छैन ।

(च) "**प्रमाणीकरण"** भन्नाले संयुक्त राष्ट्र संघले सेना, लडाकु र हतियारको प्रमाणीकरण गरी यथार्थ लगत तयार पार्ने विषयलाई जनाउँछ ।

३. राजनीतिक आर्थिक- सामाजिक रुपान्तरण र द्वन्द्व व्यवस्थापन

दुबै पक्ष देहायबमोजिम राजनीतिक-आर्थिक- सामाजिक रुपान्तरणको नीति तथा कार्यक्रम अवलम्वन गर्न र देशमा विद्यमान द्वन्द्वको सकारात्मक ढँगले व्यवस्थापन गर्न सहमत छन् :

३.१. २०६३ कार्तिक २२ गते सम्पन्न सात दल र नेकपा (माओवादी)का शीर्ष नेताहरुको बैठकका निर्णयहरु (अनुसूची-६) का आधारमा देशमा अग्रगामी राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक परिवर्तन सुनिश्चित गर्ने ।

३.२ अन्तरिम संविधानका आधारमा अन्तरिम व्यवस्थापिका -संसद गठन गर्ने र अन्तरिम सरकारद्वारा आगामी २०६४ जेठ महिनाभित्र स्वतन्त्र र निष्पक्ष रुपमा संविधान सभाको निर्वाचन सम्पन्न गर्ने र नेपाली जनतामा अन्तरनिहित सार्वभौमसत्ताको व्यवहारिक प्रत्याभूति गर्ने ।

३.३ मुलुकको शासन व्यवस्था सम्बन्धी कुनै पनि अधिकार राजामा नरहने । स्वर्गीय राजा वीरेन्द्र, रानी ऐश्वर्य र निजहरुका परिवारको सम्पत्ति नेपाल सरकारको मातहतमा ल्याई ट्रष्ट बनाएर राष्ट्रहितमा प्रयोग गर्ने । राजाको हैसियतले राजा ज्ञानेन्द्रलाई प्राप्त भएका सबै सम्पत्तिहरु (जस्तै : विभिन्न स्थानका दरबारहरु, वन तथा निकुञ्जहरु, ऐतिहासिक र पुरातात्विक महत्वका सम्पदाहरु आदि)

राष्ट्रियकरण गर्ने । राजसंस्था कायम राख्ने या नराख्ने बारे संविधानसभाको पहिलो बैठकद्वारा साधारण वहुमतले टुंगो लगाउने ।

३.४ विश्वव्यापी रुपमा स्वीकृत आधारभूत मानव अधिकार, वहुदलीय प्रतिस्पर्धात्मक लोकतान्त्रिक प्रणाली, जनतामा निहित सार्वभौमसत्ता र जनताको सर्वोच्चता, संवैधानिक सन्तुलन र नियन्त्रण, विधिको शासन, सामाजिक न्याय र समानता, स्वतन्त्र न्यायपालिका, आवधिक निर्वाचन, नागरिक समाजको अनुगमन, पूर्ण प्रेस स्वतन्त्रता, जनताको सूचनाको अधिकार, राजनीतिक दलहरुका क्रियाकलापहरुमा पारदर्शिता र जवाफदेहीता, जनसहभागिता, निष्पक्ष, सक्षम तथा स्वच्छ प्रशासनतन्त्रका अवधारणाहरुको पूर्ण परिपालना गर्ने राजनीतिक प्रणाली अवलम्वन गर्ने ।

३.५ वर्गीय, जातीय, भाषिक, लैङ्गिक, सांस्कृतिक, धार्मिक र क्षेत्रीय भेदभावको अन्त्य गर्दै महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, उत्पीडित, उपेक्षित र अल्पसङ्ख्यक समुदाय, पिछडिएका क्षेत्र लगायतका समस्याहरुलाई संवोधन गर्न राज्यको वर्तमान केन्द्रीकृत र एकात्मक ढाँचाको अन्त्य गरी राज्यको समावेशी, लोकतान्त्रिक र अग्रगामी पुनर्संरचना गर्ने ।

३.६ सामन्तवादका सवै रुपहरुको अन्त्य गर्ने आर्थिक सामाजिक रुपान्तरणको न्यूनतम साझा कार्यक्रम आपसी सहमतिले तय गरेर लागू गर्दै जाने ।

३.७ सामन्ती भूस्वामित्वको अन्त्य गर्दै वैज्ञानिक भूमिसुधार कार्यक्रम लागू गर्ने नीति अवलम्वन गर्ने ।

३.८ राष्ट्रिय उद्योगधन्दा र साधनश्रोतको संरक्षण र प्रवर्धन गर्ने नीति अनुसरण गर्ने ।

३.९ शिक्षा, स्वास्थ्य, आवास, रोजगारी र खाद्य सुरक्षामा सवै नागरिकको अधिकार स्थापित गर्ने नीति लिने ।

३.१० सुकुम्वासी, कमैया, हलिया, हरवाचरवा लगायतका आर्थिक सामाजिक रुपले पछाडि परेका वर्गलाई जग्गा लगायत आर्थिक सामाजिक सुरक्षाको व्यवस्था गर्ने नीति लिने ।

३.११ सरकारी लाभको पदमा रहेर भ्रष्टाचार गरी अकूत सम्पत्ति आर्जन गर्नेहरु उपर कडा कार्वाही गरी दण्डित गर्ने नीति लिने ।

३.१२ देशको आर्थिक-सामाजिक रुपान्तरण एवं न्यायका साथै देशलाई छिटो समुन्नत र आर्थिक रुपले समृद्धशाली वनाउन एक साझा विकास अवधारणा निर्माण गर्ने ।

३.१३ श्रमिकका पेशागत अधिकारको सुनिश्चितता गर्दै उद्योगधन्दा, व्यापार, निर्यात प्रवर्धन आदिका लागि लगानी वृद्धि गरीरोजगारी एवं आय आर्जनका अवसरहरुको व्यापक वृद्धि गर्ने नीति अनुसरण गर्ने ।

४. सेना र हतियार व्यवस्थापन

संविधान सभाको निर्वाचनलाई शान्तिपूर्ण, निष्पक्ष र भयरहित वातावरणमा सम्पन्न गर्न र सेनाको लोकतान्त्रिकरण तथा पुनर्संरचना गर्न विगतमा भएका बाह्र बुँदे समझदारी, आठ बुँदे सहमति, पच्चीस बुँदे आचारसंहिता, संयुक्त राष्ट्र संघलाई पठाइएको पाँच बुँदे पत्र र कार्तिक २२ गते सम्पन्न शीर्ष नेताहरुको बैठकका निर्णयहरु अनुरुप निम्न कामहरु गर्ने।

माओवादी सेनाको सम्बन्धमा

४.१. २०६३ साल साउन २४ गते नेपाल सरकार र ने.क.पा. (माओवादी) को तर्फबाट संयुक्त राष्ट्र संघलाई पठाइएको पत्रमा व्यक्त प्रतिवद्धता अनुसार माओवादी सेनाका लडाकुहरु (Combatants) निम्न लिखित स्थानहरुमा अस्थायी शिविरहरु (Cantonments) मा सीमित रहने। संयुक्त राष्ट्र संघद्वारा उनीहरुको प्रमाणीकरण र अनुगमन गर्ने।

मुख्य शिविरहरु निम्न स्थानहरुमा रहनेछन् :
१. कैलाली २. सुर्खेत ३. रोल्पा ४. नवलपरासी
५. चितवन ६. सिन्धुली ७. इलाम

मुख्य शिविरहरु वरिपरि ३/३ वटाका दरले सहायक शिविरहरु रहनेछन्।

४.२. माओवादी सेनाका लडाकुहरु शिविरमा रहेपछि शिविर को सुरक्षार्थ चाहिने हातहतियार र गोलीगट्ठा वाहेक अन्य सवै

हतियारहरु शिविर भित्रै सुरक्षित भण्डारण गर्ने र एकल ताल्चा लगाई चावी सम्बन्धित पक्षले नै राख्ने। सो ताल्चा लगाउने प्रक्रियामा संयुक्त राष्ट्र संघको निगरानीका लागि उसको रेकर्ड, साइरन सहितको संयन्त्र (Device) सम्मिलित गर्ने। भण्डारण गरिएका हातहतियारहरुको आवश्यक जाँच गर्नु पर्दा संयुक्त राष्ट्र संघले सम्बन्धित पक्षको रोहवरमा गर्ने। क्यामरा अनुगमन लगायत यस सम्बन्धका अन्य विस्तृत प्राविधिक विवरण संयुक्त राष्ट्र संघ, ने.क.पा.(माओवादी) र नेपाल सरकारका सहमतिले तयार गर्ने।

४.३ माओवादी सेनाका लडाकुहरु अस्थायी शिविरमा बसिसकेपछि उनीहरुको रसदपानी लगायत अन्य आवश्यक व्यवस्था नेपाल सरकारले गर्ने।

४.४ माओवादी सेनाका लडाकुहरुको रेखदेख, समायोजन र पुनर्स्थापना निम्ति अन्तरिम मन्त्रीपरिषद्ले विशेष कमिटी बनाएर काम गर्ने।

४.५ माओवादी नेताहरुको सुरक्षा व्यवस्था सरकारसँगको सहमतिले गर्ने।

नेपाली सेनाको सम्बन्धमा

४.६ संयुक्त राष्ट्र संघलाई प्रेषित पत्रमा व्यक्त प्रतिवद्धता अनुसार नेपाली सेना ब्यारेकभित्र सीमित रहने। उसका हतियारहरु कसैको पनि पक्ष या विपक्षमा प्रयोग नहुने

कुराको प्रत्याभूति गर्ने । माओवादी सेनाका तर्फबाट भण्डारण भएका हतियारको बराबरी संख्यामा नेपाली सेनाले पनि आफ्ना हतियारहरु सुरक्षित भण्डारण गर्ने र एकल ताल्चा लगाई चावी सम्वन्धित पक्षले नै राख्ने । सो ताल्चा लगाउने प्रक्रियामा संयुक्त राष्ट्र संघको निगरानीको लागि उसको रेकर्ड, साइरन सहितको संयन्त्र (Device) सम्मिलित गर्ने। भण्डारण गरिएका हातहतियारहरुको आवश्यक जाँच गर्नु पर्दा संयुक्त राष्ट्र संघले सम्बन्धित पक्षको रोहवरमा गर्ने । क्यामरा अनुगमन लगायत यस सम्बन्धका अन्य विस्तृत प्राविधिक विवरण संयुक्त राष्ट्र संघ, नेपाल सरकार र ने.क.पा.(माओवादी) को सहमतिले तयार गर्ने ।

४.७. नेपाली सेनाको नियन्त्रण, परिचालन र व्यवस्थापन नयाँ सैनिक ऐन बमोजिम मन्त्रिपरिषद्ले गर्ने । अन्तरिम मन्त्रिपरिषद्ले राजनीतिक सहमति र अन्तरिम व्यवस्थापिकाको सम्बन्धित समितिसमेतको सुझाव लिएर नेपाली सेनाको लोकतान्त्रिकरणको विस्तृत कार्ययोजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने। यस अन्तर्गत नेपाली सेनाको उपयुक्त संख्या, लोकतान्त्रिक संरचना, राष्ट्रिय र समावेशी चरित्र निर्माण गर्दै लोकतन्त्र र मानवअधिकारको मूल्यद्वारा सेनालाई प्रशिक्षित गर्ने लगायतका कामहरु गर्ने ।

४.८ नेपाली सेनाले गर्दै आएका सीमा सुरक्षा, आरक्ष, निकुञ्ज, बैंक, विमानस्थल, विद्युतगृह, टेलिफोन टावर, केन्द्रीय सचिवालय, विशिष्ट व्यक्तिहरुको सुरक्षा लगायतका कामहरुलाई निरन्तता दिने ।

५.युद्धविराम

५.१ सैन्य कारवाही र सशस्त्र परिचालनको अन्त्य :

५.१.१. दुवै पक्ष देहायमा उल्लिखित कार्य नगर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दछन् :-

क) प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरुपमा एक अर्कोप्रति लक्षित कुनै पनि किसिमको हातहतियारको प्रयोग वा आक्रमण गर्ने कार्य,

ख) दुबै पक्षको सहमतिले हातहतियार भण्डारण गरिएको स्थानमा हातहतियारसहित या रहितरुपमा अर्को पक्षको हातहतियार खानतलासी वा वरामदी गर्ने कार्य,

ग) कुनै व्यक्तिलाई नोक्सानी गर्ने वा मानसिक दवाव पुऱ्याउने कार्य,

घ) एक अर्कालाई लक्षित गरी धराप (एम्बुस) थाप्ने कार्य,

ङ) हत्या तथा हिंसात्मक कारवाहीहरु

च) अपहरण/पक्राउ/ थुनछेक/बेपत्ता पार्ने कार्य

छ) सार्वजनिक/निजी/सरकारी वा सैनिक सम्पत्ति नोक्सानी,

ज) हवाई आक्रमण वा बम्बारी,

झ) जमिन मुनी बारुद विछ्याउने कार्य (माइनिङ्ग) र विध्वंसात्मक कार्य (स्यावोटेज),

ञ) एक अर्काको सैनिक गतिविधिको सुराकी गर्ने कार्य ।

५.१.२ दुवै पक्षले थप सैन्य भर्ती गर्ने छैनन् र हातहतियार, गोलीगठ्ठा तथा विष्फोटक पदार्थ ओसार पसार वा एक अर्का विरुद्ध सैनिक हर्कत गर्ने छैनन् । तर, अन्तर्राष्ट्रिय सिमा

र भन्सार विन्दुमा हात हतियार, विष्फोटक पदार्थ वा त्यसको अंश वा कच्चा पदार्थ जस्ता सामानहरु गैरकानूनी रुपमा ओसार पसार गर्ने कार्य रोक्ने सम्बन्धमा अन्तरिम सर कारले सुरक्षा निकाय परिचालन गरी गस्ती गर्न, खानतलासी गर्न वा वरामदी गर्न सक्नेछ ।

५.१.३ कुनै पनि व्यक्ति वा समूह अवैध हात हतियार, गोलीगठ्ठा र विष्फोटक पदार्थ साथमा लिई आवतजावत गर्ने छैनन् ।

५.१.४ दुवै पक्ष युद्धको समयमा प्रयोग गरिएका धराप तथा बारुदी सुरुङ्गहरुको रेखाङ्कन, भण्डारण ३० दिनभित्र एक अर्कालाई जानकारी दिन र ६० दिनभित्र निष्कृय र निर्मूल गर्न एक अर्कालाई सहयोग गर्नेछन् ।

५.१.५ कुनै पनि नागरिक सभा वा राजनैतिक सभा वा सार्वजनिक कार्यक्रममा दुवै पक्षका सेना हतियार वा कम्व्याट पोशाकसहित उपस्थित हुने छैनन् ।

५.१.६ नेपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीले जनआन्दोलन र शान्ति संझौताको मर्म र भावना अनुरुप तथा प्रचलित कानूनवमोजिम कानून व्यवस्था र शान्ति सुव्यवस्था एवं अपराध अनुसन्धानको कार्य चालु राख्नेछ ।

५.१.७ एक पक्षका सशस्त्र व्यक्तिले अर्को पक्षका सशस्त्र व्यक्तिलाई 'शत्रु' भनी सम्बोधन गर्न र व्यवहार गर्न समेत रोक लगाउने गरी आ-आफ्ना सशस्त्र निकाय र व्यक्तिलाई परिपत्र गर्नेछन् ।

५.१.८ सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा कब्जा गरिएका, ताला लगाइएका वा प्रयोग गर्न नदिइएका सरकारी, सार्वजनिक, निजी भवन, जमिन तथा अन्य सम्पत्तिहरु लगत खडा गरी तत्काल फिर्ता गर्न दुबै पक्ष सहमति व्यक्त गर्दछन् ।

५.२ स्थिति सामान्यीकरणका उपायहरु

५.२.१ इच्छा विपरीत तथा प्रचलित कानुन प्रतिकूल नगद तथा जिन्सी संकलन र कर असूली गर्न पाइने छैन ।

५.२.२आफ्ना कब्जामा रहेका मानिसहरुको बारेमा जानकारी सार्वजनिक गरी १५ दिनभित्र सबैलाई मुक्त गर्न दुवै पक्ष मञ्जुर गर्दछन् ।

५.२.३ दुवै पक्षद्वारा वेपत्ता पारिएका व्यक्तिहरुको तथा युद्धको समयमा मारिएकाहरुको वास्तविक नाम, थर र घरको ठेगाना सम्झौता भएको मितिले ६० दिनभित्र सूचनाहरु सार्वजनिक गरी परिवारजनलाई समेत जानकारी उपलब्ध गराउन मञ्जुर गर्दछन् ।

५.२.४ दुबै पक्ष सशस्त्र द्वन्द्वबाट उत्पन्न विषम परिस्थितिलाई सामान्यीकरण गर्दै समाजमा शान्ति कायम गराउन तथा युद्धबाट पीडित र विद्दस्थापित व्यक्तिहरुको लागि राहत कार्य र पुनर्स्थापन गराउन "राष्ट्रिय शान्ति तथा पुनर्स्थापना आयोग" गठन गर्न र त्यसमार्फत् यससम्बन्धी काम अगाडि बढाउन सहमत छन् ।

५.२.५ दुबै पक्ष सशस्त्र द्वन्द्वका क्रममा मानव अधिकारको गंभीर उल्लंघन गर्ने तथा मानवता विरुद्धको अपराधमा संलग्नहरुको बारेमा सत्य अन्वेषण गर्न र समाजमा मेलमिलापको वातावरण निर्माण गर्न आपसी सहमतिबाट **"उच्चस्तरीय सत्य निद्दरुपण तथा मेलमिलाप आयोग"**को गठन गर्न सहमत छन् ।

५.२.६ दुवै पक्ष नेपाली समाजमा लोकतन्त्र, शान्ति र अग्रगामी परिवर्तन सुनिश्चित गर्ने प्रतिवद्धताकासाथ देशमा विद्यमान सबै स्वरुपका युद्ध, आक्रमण, प्रत्याक्रमण, हिंसा र प्रतिहिंसा परित्याग गर्ने प्रतिज्ञा गर्दछन् । शान्ति स्थापना र शान्ति सुरक्षाको व्यवस्थामा दुवै पक्षले एक अर्कालाई सहयोग गर्ने कुरामा सहमति रहेको छ ।

५.२.७ दुवै पक्ष विभिन्न व्यक्तिहरुलाई राजनीतिक कारणले लगाइएका आरोप, दावी, उजुरी र विचाराधीन रहेका मुद्दामामिला फिर्ता लिन र थुनामा राखिएका बन्दीहरुको स्थिति तत्कालै सार्वजनिक गरी तुरुन्त रिहा गरिने ग्यारेन्टी गर्दछन् ।

५.२.८ दुवै पक्ष सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा विस्थापित व्यक्तिहरुलाई राजनीतिक पूर्वाग्रह बिना स्वेच्छाले आ-आफ्नो पैतृक वा पूर्व बसोबासको स्थानमा फर्कन दिन, युद्धका कार णले नष्ट भएका पूर्वाधारहरु पुननिर्माण गर्न र विस्थापित व्यक्तिहरुलाई ससम्मान पुनर्स्थापना तथा सामाजीकरण गर्न प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दछन् ।

५.२.९ उपरोक्त सन्दर्भमा उत्पन्न समस्याहरु आपसी सहमतिको आधारमा समाधान गर्न एवं आपसी सम्बन्ध सामान्यीकरण तथा मेलमिलाप गर्न अनुकुल वातावरण श्रृजना गर्ने कार्यमा सबै राजनितिक दलहरु, नागरिक समाज र स्थानीय संघ संस्थाहरु समेतको सहयोगमा व्यक्तिगत तथा सामुहिक रुपमा उत्तरदायित्व लिई कार्यान्वयन गर्न गराउन दुबै पक्ष सहमत छन् ।

५.२.१० दुवै पक्ष परिवारका कुनै सदस्य एक अर्का पक्षसँग सम्वद्ध भएका आधारमा परिवारका अन्य सदस्यहरुमाथि कुनै पनि विभेद नगर्न र कुनै पनि दवाव नदिन प्रतिबद्धता जाहेर गर्दछन् ।

५.२.११ नेपाल सरकार तथा सार्वजनिक निकायका कर्मचारीहरुलाई देशको कुनै पनि भागमा स्वतन्त्र रुपमा आवतजावत गर्न, आफ्नो कर्तव्य पालन गर्न तथा आफ्नो कार्यसम्पादनको क्रममा तिनीहरुलाई कुनै पनि किसिमको वाधा अवरोध खडा नगर्न र त्यस्तो अवरोध खडा हुन नदिन तथा उनीहरुको काममा सहयोग गर्न दुवै पक्ष सहमत छन् ।

५.२.१२ संयुक्त राष्ट्र संघ, अन्तर्राष्ट्रिय दातृ समुदाय लगायत नेपाल स्थित कूटनैतिक नियोग, राष्ट्रिय वा अन्तर र्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था, प्रेस, मानव अधिकारवादीहरु, निर्वाचन पर्यवेक्षक तथा विदेशी पर्यटकहरुलाई नेपाल राज्यभित्र कानुन बमोजिम निर्वाध आवत जावत गर्न दिने कुरामा दुवै पक्ष सहमत छन् ।

५.२.१३ दुवै पक्ष प्रचार-प्रसारका कार्यक्रमहरु शिष्ट र मर्यादित ढङ्गले संचालन गर्न प्रतिबद्ध छन् ।

६. युद्ध समाप्ति

६.१. २०६३ कार्तिक २२ गते सात राजनीतिक दल र नेकपा (माओवादी) वीच सम्पन्न ऐतिहासिक सहमतिको आधार मा सरकार माओवादीवीच चालू युद्धविरामलाई स्थायी रुप दिदै २०५२ सालदेखि चलिआएको सशस्त्र युद्ध समाप्त भएको घोषणा गर्दछौं ।

६.२ सात दल र नेकपा (माओवादी) का शीर्ष नेताहरुको २०६३ साल कार्तिक २२ गतेको बैठकबाट भएका निर्णयहरु दीर्घकालीन शान्तिको लागि मूल नीतिगत आधार हुनेछन् ।

६.३ नेपाली सेना ब्यारेकमा र माओवादी सेनाका लडाकुहरु अस्थायी शिविरमा आइसकेपछि सहमति, संझौता र कानुन प्रतिकूल हतियार राख्न, प्रदर्शन, डरत्रास र कुनै पनि रुपमा हिंसा र हतियारको प्रयोग गर्न कानूनतः दण्डनीय हुनेछ ।

६.४ दुवै पक्षका सेनाले कसैको पक्ष वा विपक्षमा प्रचार प्रसार गर्न र पक्ष विपक्षमा लाग्न पाउने छैनन् । तर उनीहरुलाई मताधिकारबाट बञ्चित गरिनेछैन ।

७. मानव अधिकार, मौलिक अधिकार र मानवीय कानूनको परिपालना

मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र, १९४८ तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानून र मानव अधिकार सम्बन्धी आधार भूत सिद्धान्त र मान्यताहरुप्रति प्रतिवद्ध रहँदै दुबै पक्ष देहायका विषयहरुमा आफ्नो सहमति जनाउँछन् :

७.१ मानव अधिकार

७.१.१ दुवै पक्षले मानव अधिकारप्रतिको सम्मान र संरक्षण तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनप्रतिको प्रतिवद्धताको पुनःपुष्टि गर्दछन् र कुनै पनि व्यक्ति उपर वर्ण, लिङ्ग, भाषा, धर्म, उमेर, जात-जाति, राष्ट्रिय वा सामाजिक उत्पत्ति, सम्पत्ति, अपाङ्गता, जन्म र अन्य हैसियत, विचार वा आस्थाको आधारमा भेदभाव हुनु हुँदैन भन्ने कुरालाई स्वीकार गर्दछन् ।

७.१.२ दुवै पक्ष नेपाली जनताको नागरिक, राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारको उपभोग गर्ने वातावरण सिर्जना गर्न सहमत छन् र भविष्यमा कुनै पनि अवस्थामा यस्ता अधिकार हनन् नहुने वातावरण बनाउन प्रतिवद्ध छन् ।

७.१.३ दुवै पक्ष सम्झौता पत्रमा उल्लेख भएका अधिकारको उपभोगमा वाधा पुऱ्याउने जिम्मेवार व्यक्तिहरु माथि

कानुन अनुसार निष्पक्ष छानवीन तथा कारवाही हुनेछ भनी प्रतिवद्धता जाहेर गर्दछन् र दण्डहिनतालाई प्रश्रय नदिने सुनिश्चितता प्रदान गर्दछन् । यसका साथै द्वन्द्व र यातना पीडित तथा वेपत्ता पारिएकाहरुको परिवारको राहत प्राप्त गर्ने अधिकारलाई समेत सुनिश्चित गर्दछन् ।

७.१.४ दुवै पक्षले सर्वसाधारणलाई यातना दिने, अपहरण गर्ने, जबरजस्ती कुनै काममा लगाउने काम गर्ने छैनन् र त्यस्ता कार्यलाई निरुत्साहित गर्न आवश्यक कारवाही समेत गर्नेछन् ।

७.१.५ दुवै पक्षले धर्म निरपेक्षताको मूल्य मान्यताका आधार मा कुनै पनि सामाजिक, सांस्कृतिक, धार्मिक संवेदनशीलता, धार्मिक स्थल र व्यक्तिको धार्मिक आस्थाको सम्मान गर्नेछन् ।

७.२ बाँच्न पाउने अधिकार

७.२.१. दुबै पक्षले व्यक्तिको बाँच्न पाउने आधारभूत अधिकार को सम्मान र संरक्षण गर्दछन् । कसैलाई पनि यो आधारभूत अधिकारबाट बञ्चित गरिने छैन तथा मृत्युदण्ड दिइने गरी कुनै पनि कानुन बनाइने छैन ।

७.३ वैयक्तिक मर्यादा, स्वतन्त्रता र आवतजावतको अधिकार

७.३.१. दुवै पक्षले वैयक्तिक मर्यादाको अधिकारको सम्मान र रक्षा गर्दछन् । यस सिलसिलामा कानून बमोजिम स्वतन्त्रताको उपभोग गर्नबाट बञ्चित व्यक्ति लगायत कोही पनि यातना वा अन्य क्रुर, अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार वा सजायका पात्र हुने छैनन् । कानुनतः नागरिकको गोपनीयताको अधिकारलाई सम्मान गरिनेछ ।

७.३.२. दुवै पक्षले व्यक्तिको स्वतन्त्रता र सुरक्षाको अधिकारको पूर्ण सम्मान गर्दै कसैलाई पनि स्वेच्छाचारी वा गैर कानूनी थुनामा राख्ने, अपहरण गर्ने वा बन्धक बनाउने छैनन् । दुवै पक्षले बेपत्ता पारेका र कब्जामा राखेका प्रत्येक व्यक्तिको अवस्था सार्वजनिक गर्न र तिनीहरुका परिवारजन, कानूनी सल्लाहकार र अन्य आधिकारिक व्यक्तिलाई यससँग सम्बन्धित जानकारी दिन सहमत छन् ।

७.३.३ दुवै पक्षले प्रत्येक नागरिकको स्वतन्त्रतापूर्वक आवतजावत गर्न पाउने अधिकार तथा आफ्नो बसोबासको स्थान कानुनी मर्यादामा रही छान्ने स्वतन्त्रतालाई सम्मान तथा संरक्षण गर्दै द्वन्द्वबाट विस्थापित भएका व्यक्ति र निजका परिवारहरु आफ्नो मूल बासस्थानमा फर्कन पाउने वा तिनीहरुले चाहे अनुसार अन्य कुनै ठाउँमा बसोबास गर्न पाउने अधिकार को सम्मान गर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दछन् ।

७.४ नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार

७.४.१ दुवै पक्ष प्रत्येक व्यक्तिको विचार, अभिव्यक्ति, संघसंस्था खोल्ने तथा शान्तिपूर्वक भेला हुने स्वतन्त्रता तथा शोषण विरुद्धको हकको सम्मान र संरक्षण गर्न प्रतिवद्ध छन् ।

७.४.२ दुवै पक्ष प्रत्येक नागरिकलाई प्रत्यक्ष वा आफूले इच्छाएको प्रतिनिधि मार्फत् सार्वजनिक सरोकारको विषयमा भाग लिने, मतदान गर्ने, निर्वाचित हुने र सार्वजनिक सेवामा प्रवेशको समानताको अधिकारको सम्मान गर्दछन् ।

७.४.३ दुवै पक्ष व्यक्तिको सुसूचित हुने अधिकारको सम्मान गर्न प्रतिवद्ध छन् ।

७.५ आर्थिक- सामाजिक अधिकार

७.५.१ व्यक्तिले स्वतन्त्ररुपले छानेको वा स्वीकारेको रोजगारी गरी जीवन यापन गर्ने अधिकारको सम्मान तथा संरक्षण गर्न दुवै पक्ष प्रतिवद्ध छन् ।

७.५.२. दुवै पक्ष सवै जनताको खाद्य सुरक्षा सम्बन्धी हकको सम्मान एवम् प्रत्याभूति गर्न प्रतिवद्ध छन् । खाद्यवस्तु, खाद्य उत्पादन, खाद्यान्नको प्रयोग, ओसारपसार तथा वितरण कार्यमा कुनै हस्तक्षेप नगरिने सुनिश्चितता गर्दछन् ।

७.५.३ दुवै पक्ष नागरिकको स्वास्थ्यसम्बन्धी हकको सम्मान र संरक्षण गर्नुपर्छ भन्ने कुरालाई आत्मसात गर्दछन्। दुवै पक्षले औषधिको आपूर्ति, सहायता एवम् स्वास्थ्यसम्बन्धी अभियानमा बाधा पुऱ्याउने छैनन् र द्वन्द्वको कारणबाट घाइते भएकाहरुको औषधि उपचार गर्न एवं पुर्नस्थापनाको कार्य गर्न प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दछन्।

७.५.४ दुवै पक्षले सबैलाई शिक्षासम्बन्धी अधिकारको प्रत्याभूति र सम्मान गर्नुपर्छ भन्ने कुरालाई आत्मसात गर्दै शिक्षण संस्थामा उपयुक्त शैक्षिक वातावरण कायम गर्न प्रतिवद्ध छन्। दुबै पक्ष शिक्षासम्बन्धी हकको उल्लंघन नहुने कुराको सुनिश्चितता गर्न सहमत छन्। शिक्षण संस्थालाई कब्जामा लिने एवम् प्रयोग गर्ने र शिक्षक विद्यार्थीहरुलाई बेपत्ता पार्ने वा कब्जा वा अपहरण गर्ने कार्य तत्काल रोक्न र विद्यालय तथा अस्पताललाई असर पार्ने गरी सैन्य व्यारेक नराख्न सहमति व्यक्त गर्दछन्।

७.५.५. कानून बमोजिम बाहेक कसैको पनि व्यक्तिगत सम्पत्ति जफत वा कब्जा गरिने छैन भन्ने कुरामा दुबै पक्ष सहमति व्यक्त गर्दछन्।

७.५.६ दुवै पक्ष मुलुकमा औद्योगिक वातावरणलाई नखल्वल्याई उत्पादन कार्यलाई निरन्तरता दिन, औद्योगिक प्रतिष्ठानमा सामूहिक सौदावाजीको हक एवं सामाजिक सुरक्षाको सम्मान गर्न, औद्योगिक प्रतिष्ठान र

श्रमिकबीच कुनै समस्या उत्पन्न भएमा उनीहरुलाई शान्तिपूर्ण रुपमा समस्याको समाधान गर्न प्रेरित गर्ने कुरामा विश्वास गर्दछन् र अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनले तय गरेको कामको अधिकारको सम्मान गर्दछन् ।

७.६ महिला तथा बालबालिकाको अधिकार

७.६.१ दुवै पक्ष महिला तथा बालबालिकाका अधिकारहरुको विशेष संरक्षण गर्न, कुनै पनि प्रकारको यौनजन्य शोषण तथा दुर्व्यवहार लगायत महिला तथा बालबालिका विरुद्ध हुने वालश्रम लगायतका सबै खाले हिंसात्मक कार्यहरुमाथि तत्काल रोक लगाउन र अठार वर्ष वा सोभन्दा मुनिका केटाकेटीहरुलाई कुनै पनि सैन्यबलमा समावेश वा उपयोग नगर्न पूर्ण रुपमा सहमत छन् । यसरी प्रभावित बालवालिकाहरु तुरुन्त उद्धार गरिने छन् र तिनीहरुको पुनर्स्थापनाको लागि आवश्यक र यथोचित सहयोग प्रदान गरिनेछ ।

७.७. वैयक्तिक स्वतन्त्रताको अधिकार

७.७.१. दुबै पक्ष आस्था र विचारको स्वतन्त्रता, वाक तथा प्रकाशन स्वतन्त्रता, शान्तिपूर्वक र बिना हातहतियार भेला हुने स्वतन्त्रता, आवागमनको स्वतन्त्रता, आफूखुशी पेशा व्यवसाय गर्न, सम्पत्ति आर्जन र भोगचलन गर्ने स्वतन्त्रता, शान्तिपूर्ण राजनीतिक कृयाकलापमा सहभागी हुने स्वतन्त्रता, कानुनको नजरमा सबै समान हुने र सहिष्णुतापूर्ण न्याय व्यवस्था सञ्चालन गर्न गराउन सहमत छन् ।

८. मतभेद निरुपण तथा कार्यान्वयन संयन्त्र

८.१ दुवै पक्ष विगतमा भए गरेका त्रुटिहरुलाई भविष्यमा नदोहोऱ्याउने र क्रमिक रुपमा सच्याउदै लैजाने गरी वैयक्तिक एवम् सामुहिक रुपमा उत्तरदायी हुने सहमति प्रकट गर्दछन् ।

८.२ राष्ट्रिय शान्ति तथा पुनर्स्थापना आयोगले शान्ति अभियानलाई सफल बनाउन आवश्यकता अनुसार संयन्त्रहरुको निर्माण गर्न सक्नेछ । आयोगको गठन र कार्यविधि अन्तरिम मन्त्री परिषद्ले तय गरे बमोजिम हुनेछ ।

८.३ दुवै पक्ष वर्तमान र भविष्यमा हुन सक्ने सबै किसिमका पारस्परिक मतभेद वा समस्यालाई आपसी सम्वाद, समझदारी, सहमति तथा वार्ताको माध्यमबाट समाधान गर्न प्रतिवद्ध छन् ।

८.४ यो सम्झौता, अन्तरिम संविधान तथा सात दल एवं नेपाल सरकार र नेकपा (माओवादी) वीच भएका सबै निर्णय, सहमति र समझदारीहरु कार्यान्वयन गर्न अन्तरिम मन्त्रीपरिषद्ले राष्ट्रिय शान्ति तथा पुनर्स्थापना आयोग, सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग, राज्यको पुनर्संरचना सम्बन्धी उच्चस्तरीय सुझाव आयोग लगायत आवश्यकता अनुसारका अन्य संयन्त्रहरुको गठन गर्ने र तिनीहरुको कार्यविधि निर्धारण गर्न सक्ने कुरामा दुवै पक्ष प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछन् ।

९. कार्यान्वयन तथा अनुगमन

यस सम्झौतामा उल्लेख गरिएका सहमतिको कार्यान्वयन तथा त्यसको अनुगमनको लागि निम्न व्यवस्था गर्न दुवै पक्ष सहमत भएका छन् -

९.१ दुवै पक्ष संयुक्त राष्ट्र संघीय मानव अधिकार उच्चायुक्तको नेपाल स्थित कार्यालयबाट यस संझौतामा उल्लेखित मानवअधिकार सम्बन्धी प्रावधानहरुको अनुगमनको कामलाई निरन्तरता दिन सहमत छन् ।

९.२ दुबै पक्ष संयुक्त राष्ट्र संघको नेपाल स्थित मिशनबाट पूर्व प्रेषित पाँच बुँदे पत्र र यस संझौतामा उल्लेख भए अनुसार सैन्य तथा हतियार व्यवस्थापनको अनुगमन गराउन सहमत छन् र त्यस कार्यमा सहयोग पुऱ्याउन प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दछन् ।

९.३ दुवै पक्ष संयुक्त राष्ट्र संघबाट संविधान सभाको निर्वाचनको पर्यवेक्षण गराउन सहमत छन् ।

९.४ राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगले कानून बमोजिम निर्वाह गर्नुपर्ने दायित्वका साथै यस सम्झौतामा उल्लेख गरिएका मानव अधिकार अनुगमन सम्बन्धी कार्यहरु पनि सम्पादन गर्नेछ । आयोगले आफ्नो कार्य सम्पादन गर्ने क्रममा मानव अधिकार सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थासँग आवश्यक समन्वय गरी सहयोग लिन सक्नेछ ।

९.५ माथि उल्लेखित सबै निकायले दिएका प्रतिवेदनहरु बुझ्न, अनुरोध गरेका सूचनाहरु उपलब्ध गराउन तथा तिनले दिएका सुझाव तथा सिफारिसहरुको कार्यान्वयन सहमति र छलफलको आधारमा गर्न दुवै पक्ष सहमत छन् ।

१०. विविध

१०.१ कार्तिक २२ गतेको निर्णयको मर्म र शान्ति संझौताको भावना अनुरुप सरकार वा राज्य संयन्त्रका कुनै पनि क्षेत्रमा समानान्तर वा अन्य स्वरुपको संयन्त्र संचालन नगर्न दुवै पक्ष सहमत छन् ।

१०.२ दुवै पक्ष प्रस्तुत सम्झौताको कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार अन्य पूरक सहमतिहरुमा हस्ताक्षर गर्न मञ्जुर गर्दछन् ।

१०.३ दुवै पक्षको सहमतिवाट प्रस्तुत सम्झौतामा कुनै पनि समयमा संशोधन गर्न सकिने छ । संशोधन गर्न चाहेमा सो को लिखित सूचना अर्को पक्षलाई प्रदान गर्न दुवै पक्ष सहमत छन् । त्यसरी सूचना प्राप्त भएपछि दुवै पक्षको सहमतिवाट संशोधन गर्न सकिनेछ । त्यस्तो संशोधनले गर्ने व्यवस्था मान्यता प्राप्त न्यूनतम अन्तर ाष्ट्रिय मानव अधिकार, मानवीय कानूनको मापदण्ड तथा शान्ति स्थापनाको मूल मर्मभन्दा न्यून हुने छैन ।

१०.४ यो संझौताको कुनै व्याख्यामा कुनै विवाद उत्पन्न भएमा यो संझौताको प्रस्तावना र अनुसूचीमा संलग्न दस्तावेजहरुका आधारमा दुबै पक्ष सम्मिलित संयुक्त संयन्त्रले व्याख्या गर्ने छ र यो व्याख्या अन्तिम हुनेछ ।

१०.५ अन्तरिम व्यवस्थापिका-संसद गठन भए पछि यस संझौतामा उल्लेखित 'दुई पक्ष' को अवधारणा तथा स्थिति स्वतः समाप्त हुनेछ । यसपछि यस संझौतामा उल्लेखित सम्पूर्ण अभिभारा कार्यान्वयन गर्ने गराउने दायित्व अन्तरिम मन्त्रीपरिषद्ले व्यवस्था गरे बमोजिम हुनेछ । संझौताको पालना तथा कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउनु सबै राजनीतिक दलहरुको कर्त्तव्य तथा जिम्मेवारी हुनेछ ।

१०.६ सिङ्गो मुलुक संविधान सभाको निर्वाचनको मुख्य अभियानमा केन्द्रित भइरहेको बेला आफ्ना समस्या र मागहरुलाई संवाद र वार्ताको माध्यमबाट समाधान गर्न तथा संविधान सभाको निर्वाचन तथा शान्ति सुरक्षाको स्थितिलाई सहयोग पुऱ्याउन सबैमा हार्दिक अनुरोध गर्दछौं ।

१०.७ सशस्त्र द्वन्द्वलाई अन्त्य गर्दै संविधान सभाको निर्वाचनद्वारा नयाँ लोकतान्त्रिक नेपालको निर्माण तथा दिगो शान्ति स्थापनाको यो ऐतिहासिक अभियानमा सकृय सहभागिता जनाई सफल बनाउन राजनीतिक दल, नागरिक समाज, पेशागत समुदाय, जनवर्गीय सङ्गठनहरु, पत्रकार जगत, वुद्धिजीवीहरु र आम नेपाली जनसमुदायमा हार्दिक अपील गर्दछौं ।

१०.८ पूर्ण लोकतन्त्र र दिगो शान्ति स्थापनाको यो अभियानमा नेपाललाई सहयोग पुऱ्याउन सबै मित्र राष्ट्रहरु तथा संयुक्त राष्ट्र सङ्घ लगायत अन्तर्राष्ट्रिय समुदायलाई हार्दिक आग्रह गर्दछौं ।

देश र जनताको भविष्यप्रतिको जिम्मेवारी बोध गर्दै र यस विस्तृत शान्ति सम्झौता प्रति पूर्ण प्रतिबद्ध हुंदै हामी- नेपाल सरकार र नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी) का तर्फबाट हस्ताक्षर गरी यो विस्तृत शान्ति सम्झौता सार्वजनिक गर्दछौं ।

प्रचण्ड	**गिरिजा प्रसाद कोइराला**
अध्यक्ष	**प्रधानमंत्री**
नेपालक कम्युनिष्ट पार्टि (माओवादी)	**नेपाल सरकार**

हस्ताक्षर मिति : २०६३/८/५

अनुसूची एक
सात राजनीतिक दल र नेकपा (माओवादी) बीच भएको १२ बुँदे समझदारी

नेपालमा लामो समयदेखि चल्दै आएको निरंकुश राजतन्त्र लोकतन्त्र (Democracy) बीचको संघर्ष आज अत्यन्तै गम्भीर र नयां माडोमा पुगेको छ। विगत दश वर्षदेखि जारी सशस्त्र द्वन्द्वको अग्रगामी राजनीतिक निकासद्धारा समाधान गर्दै शान्ति स्थापना गर्नु आजको आवश्यकता भएको छ। त्यसलै निरंकुश राजतन्त्रको अन्त्य गरी पूर्ण लोकतन्त्र स्थापना गर्दै राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक सबै क्षेत्रका वर्गीय, जातीय लिङ्गीय, क्षेत्रीय आदि समस्याहरुको समाधान गर्न राज्यको अग्रगामी पुनर्संरचना गर्दै पूर्ण लोकतन्त्रको अवधारणालाई कार्यान्वयन गर्नु अपरिहार्य आवश्यकता भएको छ। देशमा विद्यमान उपरोक्त परिप्रेक्ष्य र सन्दर्भमा संसदभित्रका सात राजनीतिक दल र ने.क.पा. (माओवादी) बीच विभिन्न ढङ्गले वार्ता भई निम्न प्रकारका सझदारी भएको कुरा सार्वजनिक गर्दछौं।

समझदारी भएका बुंदाहरू

१. आज देशमा लोकतन्त्र, शान्ति, समृद्धि, सामाजिक अग्रगमन तथा सार्वभौम नेपाल आम नेपाली जनताको प्रमुख चाहना हो। त्यसका निम्ति प्रमुख वाधक निरंकुश राजतन्त्र हो भन्ने कुरामा हामी पूर्ण सहमत छौं। निरंकुश राजतन्त्रको अन्त्य गरेर पूर्ण लोकतन्त्र स्थापना नगरेसम्म देशमा

शान्ति, प्रगति र समृद्धि सम्भव छैन भन्ने हाम्रो स्पष्ट धारणा छ । त्यसैले निरंकुश राजतन्त्र विरोधी सम्पूर्ण शक्तिहरुले निरंकुश राजतन्त्रका विरुद्ध आ आफ्नो ठाउंबाट प्रहार केन्द्रित गर्दै देशव्यापी लोकतन्त्रिक आन्दोलनको आँधीबेहरी निर्माण गरेर निरंकुश राजतन्त्रलाई अन्त्य गरी पूर्ण लोकतन्त्र स्थापना गर्ने समझदारी भएको छ ।

२. आन्दोलनको शक्तिले संसदको पुनर्स्थापना गर्ने र त्यसको निर्णयले अधिकारसम्पन्न सर्वदलीय सरकार, माओवादीसँग वार्ता र सहमतिका आधारमा संविधानसभाको निर्वाचन गरी पूर्ण लोकतन्त्र स्थापना गरेर नै देशमा विद्यमान द्वन्द्वको समाधान गर्न सकिन्छ र सार्वभौमसत्ता र राजकीय सत्ता पूर्ण रुपले जनतामा स्थापित गर्न सकिन्छ भन्ने कुरामा आन्दोलनरत सात राजनीतिक दलहरु पूर्ण प्रतिवद्ध छन् । आन्दोलनरत लोकतान्त्रिक शक्तिहरुको राष्ट्रिय राजनीतिक सम्मेलन गर्ने र त्यसको निर्णयले अन्तरिम सरकार बनाई संविधानसभाको निर्वाचन गरेर उल्लेखित लक्ष्य हासिल गर्न सकिन्छ भन्ने नेकपा (माओवादी)को धारणा र प्रतिवद्धता रहेको छ । यो प्रक्रियागत कार्यसूचीको विषयमा आन्दोलनरत सात र राजनीतिक दल र नेकपा(माओवादी) बीच सम्वाद चलाउँदै जाने र साझा सहमतिको खोजी गर्ने समझदारी बनेको छ । उक्त लक्ष्य हासिल गर्न जनआन्दोलनको शक्ति नै एक मात्र विकल्प हो भन्ने कुरामा समझदारी भएको छ ।

३. देशले आज सशस्त्र द्वन्द्वको सकारात्मक समाधानकासाथ स्थायी शान्ति स्थापनाको माग गरेको छ। त्यसैले हामी निरंकुश राजतन्त्रको अन्त्य र उक्त प्रक्रियागत आधारमा आउने संविधानसभाको निर्वाचन र पूर्ण लोकतन्त्र स्थापनाको अग्रगामी राजनीतिक निकासद्धारा देशमा विद्यमान सशस्त्र द्वन्द्वको अन्त्य गरी स्थायी शान्ति स्थापना गर्न दृढसंकल्पित छौं। यस प्रक्रियाद्धारा शान्तिपूर्ण नयाँ राजनीतिक धारमा अघि बढ्न नेकपा(माओवादी) प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दछ। यसै सन्दर्भमा निरंकुश राजतन्त्रको अन्त्यपछि हुने संविधानसभाको निर्वाचनको संयूक्त राष्ट्र संघ वा भरपर्दो अन्तर्राष्ट्रिय सुपरिवेक्षण राख्ने, निर्वाचनलाई स्वतन्त्र र निष्पक्ष ढंगले सम्पन्न गर्ने र निर्वाचनको परिणामलाई स्वीकार्ने समझदारी भएको छ। वार्ता प्रक्रियामा समेत भरपर्दो अन्तर्राष्ट्रिय संलग्नतालाई हामी अपेक्षा गर्दछौं।

४. प्रतिस्पर्धात्मक बहुदलीय शासन प्रणाली, नागरिक स्वतन्त्रता, मानवअधिकार, कानूनी राज्यको अवधारणा, मौलिक हक आदि लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यताप्रति ने.क.पा. (माओवादी)ले आफ्नो प्रतिवद्धता प्रस्टताका साथ संस्थागत ढंगले सार्वजनिक गर्दै तदनुरुप आफना गतिविधिहरु अघि बढाउने प्रतिवद्धता व्यक्त गरेको छ।

५. ने.क.पा.(माओवादी)ले सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा विस्थापित हुन पुगेका अन्य लोकतान्त्रिक पार्टीका नेता, कार्यकर्ता र जनतालाई यथास्थानमा फर्केर ससम्मान बसोवास गर्ने, उनीहरुको अन्यायपूर्ण तरिकावाट कब्जा गरिएका घर

जग्गा, सम्पत्ति फिर्ता र उनीहरुलाई विधिवत ढंगले राजनीतिक गतिविधि गर्न पाउने वातावरण तयार गर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गरेको छ ।

६. विगतका गल्ती कमजोरीहरुको आत्मसमीक्षा र आत्म आलोचाना गर्दै भविष्यमा गल्ती कमजोरी हुन नदिन नेकपा (माओवादी) ले प्रतिवद्धता व्यक्त गरेको छ ।

७. सात राजनीतिक दलहरुले विगतमा संसद र सरकारमा छँदा भएका कमजोरी प्रति आत्मसमीक्षा गर्दै अव त्यस्ता गल्ति कमजोरी नदोहोऱ्याउने प्रतिवद्धता व्यक्त भएको छ ।

८. शान्ति प्रक्रियालाई अघि बढाउने सन्दर्भमा मानवअधिकार का मूल्य मान्यताहरुलाई पूर्ण सम्मान गर्ने र तिनका आधारमा अघि बढ्ने तथा प्रेस स्तन्त्रताको सम्मान गर्ने कुरा प्रतिवद्धता गरिएको छ ।

९. जनता र अन्तर्राष्ट्रिय समुदायलाई भ्रम दिने तथा राजाको निरंकुश र अबैधानिक शासनलाई बैधानिकता प्रदान गर्ने कुत्सित उद्देश्यका लागि अघि सारिएको नगरपालिकाको निर्वाचनको घोषणा र संसद निर्वाचनको चर्चा एउटा कपटपूर्ण चाल भएकोले त्यसलाई आ-आफ्नो ढंगले सक्रिय बहिष्कार गर्ने घोषणा गर्दै त्यस्तो निर्वाचन असफल बनाउन आम जनतालाई आह्वान गरिएको छ ।

१०. जनता र तिनका प्रतिनिधि राजनीतिक दलहरु नै राष्ट्रियताका वास्तविक पहरेदार हुन् । त्यसैले देशको स्वाधीनता, सार्वभौमिकता र भौगोलिक अखण्डताको रक्षा र राष्ट्रिय एकता प्रति हामीहरु पूर्ण रुपले प्रतिवद्ध छौ । शान्तिपूर्ण सह-अस्तित्वका सिद्धान्तका आधारमा संसारका मुलुकहरुसँग मैत्री सम्बन्ध र छिमेकी मुलुकहरु खास गरी भारत र चीनसँग असल छिमेकीको सम्बन्ध कायम राख्नु हामी सबैको साझा कर्तव्य हो । परन्तु आफ्नो निरंकुश र अबैधानिक शासन टिकाउन र देशभक्त जनतालाई भ्रम दिन राजा र राजावादीहरुले मण्डले राष्ट्रवादको हौवा खडा गर्ने र राजनीतिक दलहरुको देशभक्ति माथि प्रश्न चिन्ह खडा गर्ने जुन मिथ्या प्रयास गरिरहेका छन् त्यसबाट सतर्क रहन हामी सम्पूर्ण देशभक्त जनसमुदायलाई आग्रह गर्दछौं र अन्तर्राष्ट्रिय शक्तिहरु र जनसमुदायलाई नेपालको निरंकुश राजतन्त्र बिरोधी लोकतान्त्रिक आन्दोलनमा हरतरहले साथ दिन अपिल गर्दछौं ।

११. लोकतन्त्र, शान्ति, समृढि अग्रगामी सामाजिक परिवर्तन तथा देशको स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता र स्वाभिमानलाई केन्द्रमा राखेर भएका हाम्रा यी समझदारीका आधारमा संचालित हुने शान्तिपूर्ण जनआन्दोलनमा सक्रिय सहभागिता जनाई आन्दोलनलाई सफल बनाउन हामी नागरिक समाज, पेशागत समुदाय, जनवर्गिय संघ-संगठनहरु, सबै जाति र क्षेत्रका जनता, पत्रकार जगत, बुद्धिजीवीहरु र आम नेपाली जनसमुदायमा हार्दिक आव्हान गर्दछौ ।

१२. विगतमा दलहरुबीच भएका अनुपयुक्त व्यवहारहरुको सन्दर्भमा दल विशेषले आपत्ति जनाएका र छानविनको माग गरेका घटनाहरुको सम्बन्धमा छानबीन गर्ने र दोषी पाइएका दोषीलाई कारवाही गरी सार्वजनिक रुपमा जानकारी गराउने साझा प्रतिवद्धता व्यक्त भएको छ। अव उपरान्त दलहरुबीच समस्या उत्पन्न भए सम्बन्धित तह वा नेतृत्व तहमा छलफल गरेर सम्वादको माध्यमबाट समस्याहरुको समाधान गर्ने समझदारी भएको छ।

नेकपा (माओवादी)का तर्फबाट

प्रचण्ड
अध्यक्ष, ने.क.पा. (माओवादी)

सातदलका तर्फबाट

माधव कुमार नेपाल, महासचिव, नेकपा (एमाले)
गिरिजाप्रसाद कोइराला, सभापति नेपाली कांग्रेस
गोपालमान श्रेष्ठ, कार्यवाहक सभापति
नेपाली काग्रेस (प्रजातान्त्रिक)
अमिक शेरचन, अध्यक्ष, जनमोर्चा नेलाल
प्रेम सुवाल, सदस्य, नेपाल मजदुर किसान पार्टी
भरतविमल यादव, उपाध्यक्ष, नेपाल सद्भावना पार्टी (आनन्दीदेवी)
कृष्णदास श्रेष्ठ, अध्यक्ष, संयुक्त वाममोर्चा

अनुसूची दुई

नेपाल सरकार र नेकपा(माओवादी) बीच दुईपक्षीय सहमतिद्वारा लागू गरिएको युद्धविराम आचार संहिता २०६३

प्रस्तावना

ऐतिहासिक जनआन्दोलनमार्फत पूर्ण लोकतन्त्र,, अग्रगमन र शान्तिका पक्षमा प्रकट भएको जनादेशको सम्मान गर्दै,

मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र, १९४८ तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानून र मानव अधिकारसम्बन्धी आधार भूत सिद्धान्त र मान्यताहरुप्रति प्रतिबद्ध रहँदै,

सात राजनीतिक दल एवं नेकपा माओवादी बिच भएको १२ बुंदे समझदारीलाई पूर्णरुपले पालना गर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दै,

प्रतिस्पर्धात्मक बहुदलीय शासन प्रणाली, नागरिक स्वतन्त्रता, मौलिक अधिकार, मानवअधिकार, प्रेस स्वतन्त्रता तथा कानूनी राज्यको अवधारणा लगायत लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यताप्रति प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दै,

नेपाली जनताले संविधानसभाको निर्वाचनमा कुनै डर, धाकधम्की र हिंसाको प्रभाव बिना नै सहभागी भै संविधान निर्माणको प्रक्रियामा हुन पाउने आधारभूत अधिकारको प्रत्याभूति गर्दै, तथा लोकतन्त्र, शान्ति, समृद्धि, अग्रगामी सामाजिक परिवर्तन तथा देशको स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता र स्वाभिमानलाई केन्द्रमा राख्दै,

नेपाल सरकार र नेकपा (माओवादी)बीच भएको युद्धबिरामलाई स्थायी शान्तिमा परिणत गर्न र वार्ताको माध्यमबाट समस्याको शान्तिपूर्ण समाधान गर्न नेपाली जनताको भावनानुरुप देहायको आचारसंहिता जारी गरिएको छ :

भयमुक्त नागरिक जीवनको सुनिश्चितता

१. एक अर्कालाई उत्तेजित गर्ने गरी कुनै सार्वजनिक वक्तव्य दिने वा त्यस प्रकारका अन्य कुनै काम नगर्ने ।

२ दुवै पक्षले जनसमुदायमा त्रास फैलाउनेगरी सशस्त्र सेनाको परिचालन, प्रदर्शन र प्रयोग नगर्ने ।

३. एक अर्काको सैनिक वा सुरक्षा निकायमा आक्रमण वा विध्वंसात्मक कार्य नगर्ने, माइन विछ्याउने वा एम्बुस थाप्ने जस्ता कार्य नगर्ने, आ-आफ्नो सेनामा नयाँ भर्ती नगर्ने तथा सुराकी नगर्ने ।

४. शान्ति सुव्यवस्था कायम राख्न दुवैपक्षले पारस्परिक सहयोग गर्ने ।

५. हातहतियार तथा सैनिक व्यापस्थापन बारे आपसी सहमतिको आधारमा आवश्यकता अनुसार छलफल तथा समझदारी कायम गर्दै जाने ।

जनतामा विश्वासको वातावरण निर्माण

६. सार्वजनिक भेला, सभा सम्मेलन, समारोह वा राजनीतिक क्रियाकलाप गर्दा दुवै पक्षले कम्व्याट ड्रेसमा वा हातहितयार सहित उपस्थित नहुने ।

७. राजनीतिक दलका कार्यकर्ता तथा सामाजिक संघ संगठनका सदस्य र व्यक्तिहरुले देशको कनै पनि भागमा गएर आफ्नो विचारको प्रचार गर्ने, सभा सम्मेलन गर्ने र संगठन गर्ने कार्य गर्न दुवै पक्षबाट कुनै किसिमको वाधा अवरोध नगर्ने तथा कुनै मानसिक वा शारीरिक दवाव नदिने ।

जनताका आधारभूत सेवा र विकास निर्माण सम्बन्धमा

८ युद्धविराम अवधिभर बन्द वा चक्काजाम जस्ता कार्यक्रमहरु नगर्ने तर शान्तिपूर्ण ढंगका सभा, जुलुसहरु गर्न सकिने ।

९. जनताको आधारभूत र सुविधा निर्वाध रुपले संचालन गर्न दिने ।

१०. जनहित तथा विकास निर्माणका नियमित काम शान्तिपूर्ण ढंगले अगाडि बढाउने कुरामा कुनै वाधा व्यवधान नपुऱ्याउने ।

११. खाद्यान्न, औषधी, विकास निर्माणका सामग्रीहरु तथा दैनिक उपभोगका वस्तुहरु ओसारपोसार गर्न बन्देज नलगाउने र वाधा विरोध नगर्ने ।

शिक्षण संस्था, अस्पताल तथा औद्योगिक प्रतिष्ठानहरुको सुसञ्चालन

१२. विद्यालय, कलेज, विश्वविद्यालय, अस्पताल, उपचार केन्द्रहरु तथा औद्योगिक प्रतिस्ठानलाई सुचारु रुपले सञ्चालन गर्न दुवैपक्षबाट वातावरणको निर्माण गर्ने ।

संचारमाध्यमबाट शान्तिवार्तालाई सहयोग

१३. युद्धविराम आचारसंहिता र शान्ति प्रक्रियाका पक्षमा सूचना प्रवाह गर्ने तथा राजनीतिक प्रचार प्रसार गर्ने कार्य गर्दा शिष्ट तथा मर्यादित भाषाको प्रयोग गर्ने ।

बलपूर्वक चन्दा र आर्थिक सहयोग नउठाउने

१५ कसैको इच्छाविपरित चन्दा र आर्थिक सहयोग, नगदी, जिन्सी वा सेवा शुल्क नउठाउने वा परिचालन नगर्ने ।

रिहाई र पुनर्स्थापना

१६. विभिन्न व्यक्तिहरुमाथि दवै पक्षद्वारा लगाइएका आरोप, अभियोग र मुद्दा फिर्ता गर्ने र वन्दीहरुलाई रिहाई गर्दै जाने ।

१७. वेपत्ता नागरिकहरुको स्थिति यथाशीघ्र सार्वजनिक गर्ने ।

१८. विस्थापित भएका व्यक्तिहरुलाई आ-आफनो घरमा फर्किएर शान्तिपूर्ण, सहज तथा सम्मानपूर्वक पुनर्स्थापित हुने कार्यमा सहयोग गर्ने ।

१९. द्वन्द्वको क्रममा राजनीतिक दलका नेता, कार्यकर्ता तथा सर्वसाधरण जनताको कब्जा गरिएको वा ताला लगाइएका वा प्रयोग गर्न नदिइएका सम्पत्ति सम्बन्धित व्यक्ति वा परिवारलाई फिर्ता र उपभोग गर्न दिने । सो सम्पत्ती फिर्ता गर्ने प्रक्रियामा समस्या उत्पन्न भएका आपसी सहमतिका आधारमा समाधान गर्ने ।

वार्ता सहजीकरण

२०.वार्तामा संलग्न हुने दवैपक्षका व्यक्तिहरुको आवागमन एवं गतिविधिमा कुनै प्रकारको वाधा र व्यवधान नगर्ने ।

अनुगमन

२१.दुवैपक्षको आपसी सहमतिका आधारमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय अनुगमन टोलीद्वारा युद्धविरामको अनुगमन गराउने ।

विविध

२२.आचारसंहिताको व्याख्यामा कुनै विवाद उत्पन्न भएमा दुवैपक्षको सहमतिबाट समस्याको समाधान गरिने ।

२३.प्रस्तावनाको भावनाअनुरुप यो आचारसंहितामा दुवैपक्षको सहमतिको थपघट वा संशोधन गर्न सकिने ।

२४.यो आचारसंहिता हस्ताक्षर भएपछि तुरुन्त प्रारम्भ गर्ने ।

२५.यो आचारसंहितामा हस्ताक्षर भएपछि यो आचारसंहिता सार्वजनिक गर्ने ।

नेकपा (माओवादी)का तर्फबाट	**नेपाल सरकारका तर्फबाट**
कृष्ण वहादुर महरा	**कृष्ण प्रसाद सिटौला**
संयोजक, वार्ता टोली	**संयोजक तथा गृहमन्त्री**
नेकपा (माओवादी)	**नेपाल सरकार**

हस्ताक्षर मिति : २०६३ साल जेष्ठ १३ गते

अनुसूची तीन

सात राजनीतिक दल र माओवादीका शीर्ष नेताहरु बीच २०६३ आषाढ २ गते भएको ८ बुँदे सहमति

मिति २०६३ साल अषाढ २ गतेका दिन नेपाल सरकार वार्ता टोलीको आयोजनामा सात राजनीतिक दल र नेकपा (माओवादी)का शिर्ष नेताहरुको बैठक प्रधानमन्त्री निवास बालुवाटारमा सम्पन्न भएको थियो । बैठकमा सहमति भएका बुँदाहरु निम्नानुसार रहेका छन् ।

१. २०६२ मंसिर ७ गते सात राजनीतिक दल एवं माओवादी बीच भएको १२ बुँदे सहमति र ०६३ जेष्ठ १२ गते सरकार–माओवादी वार्ता टोलीले सार्वजनिक गरेको नेपाल सरकार र नेकपा(माओवादी) बीच सहमति भएको युद्ध विराम आचारसंहितालाई दृढता र इमान्दारिताका साथ कार्यान्वयन गर्ने ।

२. प्रतिस्पर्धात्मक बहुदलीय शासनप्रणाली, नागरिक स्वतन्त्रता, मौलिक अधिकार, मानवअधिकार, प्रेस स्वतन्त्रता तथा कानूनी राज्यको अवधारणा लगायत लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यताप्रति प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दै तद्नुरुप शान्तिपूर्ण ढंगले आ-आफ्नो गतिविधिहरु संचालन गर्ने ।

३. संविधानसभाको स्वतन्त्र तथा निष्पक्ष निर्वाचनकालागि दुवै पक्षका सेना र हतियारको व्यवस्थापनमा सहयोग गर्न र अनुगमन गर्न संयुक्त राष्ट्रसंघलाई अनुरोध गर्ने ।

४. २०४६ सालको जनआन्दोलन र हालैको ऐतिहासिक आन्दोलनबाट प्राप्त लोकतान्त्रिक अधिकारहरुको प्रत्याभूति गर्दै र १२ बुँदे समझदारीमा व्यक्त प्रतिवद्धता र युद्धविराम आचारसंहिताको प्रस्तावनाको भावनालाई आधार बनाउदै अन्तरिम संविधान निर्माण गर्ने, सोही अनुसार अन्तरिम सरकार गठन गर्ने, संविधानसभाको निर्वाचनको मिति घोषणा गर्ने । सहमतिद्वारा अर्को व्यवस्था गरी प्रतिनिधि सभा भंग गर्ने र नेकपा माओवादीद्वारा गठित जनसरकार हरु विघटन गर्ने ।

५. दूरगामी प्रभाव पार्ने राष्ट्रिय महत्वका विषयहरुमा सहमतिका आधारमा निर्णय लिने ।

६. नेपाली जनताले संविधानसभाको निर्वाचनमा कुनै डर, धाक, धम्की र हिंसाको प्रभावबिना नै संविधान निर्माणको प्रक्रियामा सहभागी हुन पाउने आधारभूत अधिकारको प्रत्याभूति गर्ने र निर्वाचानमा आवश्यकताअनुसार अन्तर्राष्ट्रिय पर्यवेक्षण तथा अनुगमन गराउने ।

७. संविधान सभाको निर्वाचन मार्फत बर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, लिङ्गीय लगायतका समस्याहरु समाधान गर्ने गरी राज्यको अग्रगामी पुनरसंरचना गर्ने । लोकतन्त्र, शान्ति, अग्रगमन तथा देशको स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता र स्वाभीमानलाई केन्द्रमा राख्दै नेपाल सरकार र नेकपा माओवादी बीच भएको युद्धविरामलाई स्थायी शान्तिमा परिणत गर्ने र वार्ताको माध्यमवाटै समस्याको समाधान गर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गर्ने ।

८. सरकार र माओवादी वार्ता टोलीलाई माथि उल्लेखित विषयसँग सम्बन्धित सबै कार्यहरु अविलम्ब सम्पन्न गर्न निर्देशन गरिएको छ ।

नेकपा (माओवादी)का तर्फबाट

प्रचण्ड
अध्यक्ष, ने.क.पा. (माओवादी)

सात राजनीतिकदलका तर्फबाट

गिरिजाप्रसाद कोइराला, प्रधानमन्त्री तथा
सभापति नेपाली कांग्रेस
माधव कुमार नेपाल, महासचिव, नेकपा (एमाले)
शेर बहादुर देउवा
सभापति नेपाली कांग्रेस (प्रजातान्त्रिक)
अमिक शेरचन, उप-प्रधानमन्त्री तथा
अध्यक्ष, जनमोर्चा नेपाल
नारायणमान विजुक्छे, अध्यक्ष
नेपाल मजदुर किसान पार्टी
भरतविमल यादव, उपाध्यक्ष, नेपाल
सद्भावना पार्टी (आनन्दीदेवी)
प्रभु नारायण चौधरी, मन्त्री तथा
अध्यक्ष वाममोर्चा, नेपाल

हस्ताक्षर मिति :-२०६३/३/२

अनुसूची चार
संयुक्त राष्ट्र संघ समक्ष नेपाल सरकारद्वारा प्रेषित ५ बुँदे पत्र

अनुसूची पांच
संयुक्त राष्ट्र संघ समक्ष नेकपा (माओवादी) द्वारा प्रेषित ५ बुँदे पत्र

संयुक्त राष्ट्रसंघ समक्ष नेपाल सरकार र नेकपा (माओवादी)द्वारा प्रेषित समान धारणाका पत्रमा हतियार व्यवस्थापनकालागि संयुक्त राष्ट्रसंघको सहयोग सम्बन्धी सहमतिका ५ बुँदाहरु

२०६३ साल श्रावण २४ गते प्रधानमन्त्री गिरिजाप्रसाद कोइराला र नेकपा (माओवादी)का अध्यक्ष प्रचण्डबीच बालुवाटार मा भएको छलफल पछि सरकार र माओवादी दुवै सेनालाई निर्धारित ठाउँमा सिमित गराउने तथा माओवादीका हतियार प्रमाणीकरण र अनुगमन गर्ने सहमति भयो । सहमति लगत्तै उही अर्न्तवस्तु भएका वेग्लावेग्लै पत्रमा सरकारका तर्फबाट प्रधानमन्त्रीले र माओवादीका तर्फबाट प्रचण्डले हस्ताक्षर गरी पाँचबुँदे समझदारी सहितको पत्र संयुक्त राष्ट्रसंघलाई बुझाएका थिए । हतियार व्यवस्थापन सम्बन्धमा संयुक्त राष्ट्र संघलाई सहयोगको लागि गरिएको पाँचबुँदे सहमति पत्र यस प्रकार छ ।

१. नेपालस्थित संयुक्त राष्ट्रसंघीय मानव अधिकार उच्चायुक्तको कार्यालय मार्फत मानव अधिकार स्थितिको अनुगमन जारी राख्ने ।

२. युद्धविराम अवधिमा आचारसंहिताको अनुगमन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने ।

३. दुबै पक्षको हतियार र लडाकुको व्यवस्थापन गर्नको लागि सहमतिको आधारमा तोकिएको ठाउँमा रहेका माओवादीका सशस्त्र सेनाको अनुगमन र प्रमाणीकरण गर्ने कार्य योग्य गैरसैनिक अधिकृतबाट गराउन संयुक्त राष्ट्रसंघको सहयोग लिने । पछी हतियार व्यवस्थापन लगायतका सहमतिका लागि सम्वद्ध पक्षहरु र संयुक्त राष्ट्रसंघबीच सहमतिका आधारमा ढाँचा निर्माण गर्ने ।

४. नेपाली सेना ब्यारेकमा रहने र उसको हतियार कोहि विरुद्ध पनि प्रयोग भएका छैनन् भन्ने बारे अनुगमन गर्ने र यसका लागि आवश्यक ढाँचाबारे सम्वद्ध पक्षहरु र संयुक्त राष्ट्रसंघ बीच छलफल गरी टुङ्गो लगाउने ।

५. संविधान सभा निर्वाचनको लागि सम्बन्धित पक्षहरुसँगको परामर्शमा पर्यपेक्षक उपलब्ध गराउने ।

अनुसुची छ

२०६३ साल कार्त्तिक २२ गते सात दल र नेकपा (माओवादी)का शीर्ष नेताहरुको शिखर बैठकका निर्णयहरु

नेपाली जनताले २००७ साल पहिलेदेखि हालसम्म पटकपटक गर्दै आएको ऐतिहासिक संर्घष र जानआन्दोलन मार्फत् लोकतन्त्र, शान्ति र अग्रगमनका पक्षमा प्रकट भएको जनादेशको सम्मान गर्दै,

सात राजनीतिक दल र नेकपा माओवादीबीच सम्पन्न १२ बुँदे समझदारी, ८ बुँदे सहमति र २५ बुँदे आचारसंहिता लगायत नेपाल सरकार र नेकपा माओवादीबीच सम्पन्न सबै सम्झौता, सहमति, आचारहिंसा र संयुक्त राष्ट्रसंघलाई प्रेषित समान धारणाको पत्राचारप्रति पूर्ण प्रतिवद्धताको पुर्नपुष्टि गर्दै,

देशमा विद्यमान वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, लैंगिक समास्याहरुलाई समाधान गर्दै राज्यको अग्रगामी पुनसंरचना गर्नुपर्ने संकल्प गर्दै,

प्रतिस्पर्धात्मक बहुदलीय लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्था, नागरिक स्वतन्त्रता मौलिक अधिकार, मानवअधिकार, पूर्ण प्रेस स्वतन्त्रता तथा कानुनी राज्यको अवधारणालगायत लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यताप्रतिको पूर्ण प्रतिवद्धतालाई दोहोऱ्याउदै,

नेपाली जनताका भयमुक्त वातावरणमा संविधानसभाको निर्वाचनमा सहभागीताको निर्वाचनमा सहभागी हुन पाउने आधारभूत अधिकार प्रत्याभूति गर्दै,

लोकतन्त्र, शान्ति, समृद्धि, अग्रगामी आर्थिक-सामाजिक परिवर्तन तथा देशको स्वतन्त्रता, अखण्डता, सार्वभौमिकता र स्वाभिमानलाई केन्द्रमा राख्दै २०६४ साल जेष्ठ महिनाभित्र स्वतन्त्र र निष्पक्ष रुपले संविधानसभाको निर्वाचन सम्पन्न गर्ने दुवै पक्षको प्रतिवद्धतालाई कार्यान्वयन गर्न मिति २०६३ साल कात्तिक २२ गते सात दल र नेकपा माओवादीका शीर्ष नेताहरुको बैठकहरुको बैठकबाट निम्न लिखित निर्णयहरु भएका छन् ।

क. विगतका सहमतिहरुको कार्यान्वयन सम्बन्धमा

१. विगतमा गरिएका सबै समझदारी, सहमति र आचार संहितालाई पूर्णरुपले, इमान्दारितापूर्वक कडाइका साथ कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

२. विगतमा राज्य र माओवादी दुवै पक्षबाट बेपत्ता पारिएका भनिएका नागरिकहरुको सम्बन्धमा छानबिन गरी स्थिति सार्वजनिक गर्न उच्चस्तरीय छानबिन आयोग गठन गर्ने ।

३. कब्जा गरिएका घरजग्गा सम्पत्ति फिर्ता गर्ने कार्यलाई तीब्रता दिने । विस्थापितहरु घर फर्किने वातावरणको सुनिश्चितता गर्ने । यस निम्ति जिल्ला-जिल्लामा दुवै पक्षसम्मिलित समिति गठन गर्ने । यी सबै कार्यलाई एक महिनाभित्र पूर्णता दिने ।

४. राज्य र नेकपा माओवादीद्वारा राजनीतिक नेता तथा कार्यकर्ताहरुमाथि लगाइएका सबै आरोप र अभियोगहरु फिर्ता भएको सार्वजनिक घोषणा गर्ने र दुवैतर्फ राजनीतिक वन्दीहरुलाई तुरुन्त रिहा गर्ने ।

ख. सेना र हतियार व्यवस्थापन सम्बन्धमा

संविधानसभाको निर्वाचनलाई शान्तिपूर्ण, निष्पक्ष र भयरहित वातावरणमा सम्पन्न गर्न र सेनाको लोकतान्त्रीकरण तथा पुनसंरचना गर्न विगतमा भएका बाह्रबुँदे समझदारी, आठबुँदे सहमति, २५ बुँदे आचरसंहिता र संयुक्त राष्ट्रसंघलाई पठाइएको पाँचबुँदे पत्रको भावनाअनुरुप निम्न कामहरु गर्ने ।

माओवादी सेनाको सम्बन्धमा

१. २०६३ साल साउन २४ गते नेपाल सरकार र नेकपा माओवादीका तर्फवाट संयुक्त राष्ट्रसंघलाई पठाइएको पत्रमा व्यक्त प्रतिवद्धताअनुसार माओवादी सेनाका लडाकुहरु निम्नलिखित स्थानहरुमा अस्थायी शिविरहरु (Cantonments) मा सीमित रहने । संयुक्त राष्ट्रसंघद्वारा उनीहरुको प्रमाणीकरण र अनुगमन गर्ने ।

मुख्य शिविरहरु निम्न स्थानहरुमा रहनेछन् ।

१. कैलाली, २. सुर्खेत, ३. रोल्पा, ४. पाल्पा, ५. काभ्रे, ६. सिन्धुली र ७. इलाम

मुख्य शिविरहरु वरिपरि ३/३ ओटाका दरले सहायक शिविहरु रहनेछन् ।

२. माओवादी सेनाका लडाकुहरु शिविरमा रहेपछि शिविरको सुरक्षार्थ चाहिने हातहतियार र गोलीगठ्ठा बाहेक अन्य सबै हतियारहरु शिविरभित्रै सुरक्षित भण्डारण गर्ने र एकल ताल्चा लगाई चाबी सम्बन्धित पक्षले नै राख्ने। सो ताल्चा लगाउने प्रक्रियामा संयुक्त राष्ट्रसंघको निगरानीका लागि उसको रेकर्ड, साइरनसहितको संयन्त्र सम्मिलित गर्ने। भण्डारण गरिएका हातहतियारहरुको आवश्यक जाँच गर्नुपर्दा संयुक्त राष्ट्रसंघले सम्बन्धित पक्षको रोहवरमा गर्ने। क्यामरा अनुगमनलगायत यस सम्बन्धका अन्य विस्तृत प्राविधिक विवरण संयुक्त राष्ट्रसंघ, नेकपा माओवादी र नेपाल सरकारका सहमतिले गर्ने।

३. माओवादी सेनाका लडाकुहरु अस्थायी शिविरमा बसिसकेपछि उनीहरुको रसद पानीलगायत अन्य आवश्यक व्यवस्था नेपाल सरकारले गर्ने।

४. माओवादी सेनाका लडाकुहरुको रेखदेख, समायोजन र पुनर्स्थापनाका निम्ति अन्तरिम मन्त्रिपरिषद्ले विशेष कमिटी बनाएर काम गर्ने।

५. माओवादी नेताहरुको सुरक्षा सरकारसंगको सहमतिले गर्ने।

नेपाली सेनाको सम्बन्धमा

१. संयुक्त राष्ट्रसंघलाई प्रेषित पत्रमा व्यक्त प्रतिवद्धताअनुसार नेपाली सेना व्यारेकभित्र सीमित रहने। उसका हतियारहरु

कसैको पनि पक्ष या विपक्षमा प्रयोग नहुने कुराको प्रत्याभूति गर्ने । माओवादी सेनाका तर्फबाट भण्डारण भएका हतियारको बराबरी संख्यामा नेपाली सेनाले पनि आङ्गना हतियारहरु सुरक्षित भण्डारण गर्ने र एकल ताल्चा लगाई चाबी सम्बन्धित पक्षले नै राख्ने । सो ताल्चा लगाउने प्रक्रियामा संयुक्त राष्ट्रसंघको निगरानीको लागि उसको रेकर्ड, साइरनसहितको संयन्त्र सम्मिलित गर्ने । भण्डारण गरिएका हातहतियारहरुको आवश्यक जाँच गर्नुपर्दा संयुक्त राष्ट्रसंघले सम्बन्धित पक्षले रोहवरमा गर्ने । क्यामरा अनुगमनलगायत यस सम्बन्धका अन्य विस्तृत प्राविधिक विवरण संयुक्त राष्ट्रसंघ, नेपाल सरकार र नेकपा माओवादी सहमतिले तयार गर्ने ।

२. नेपाली सेनाको नियन्त्रण, परिचालन र व्यवस्थापन नयाँ सैनिक ऐनबमोजिम मन्त्रिपरिषद्ले गर्ने । अन्तरिम मन्त्रिपरिषद्ले राजनीतिक सहमति र अन्तरिम व्यवस्थापिकाको सम्बन्धित समितिमेतको सुझाव लिएर नेपाली सेनाको लोकतान्त्रीकरणको विस्तृत कार्ययोजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने । यस अर्न्तगत नेपाली सेनाको उपयुक्त संख्या, लोकतान्त्रिक संरचना, राष्ट्रिय र समावेश चरित्र निर्माण गर्दै लोकतन्त्र र मानअधिकारको मूल्यद्वारा सेनालाई प्रशिक्षित गर्ने लगायतका कामहरु गर्ने ।

३. नेपाली सेनाले गर्दै आएका सीमा सुरक्षा, निकुञ्ज, बैंक, विमानस्थल, विद्युतगृह, टेलिफोनटावर, केन्दीय सचिवालय, विशिष्ट व्यक्तिहरुको सुरक्षालगायतका कामहरुलाई निरन्तरता दिने ।

ग. अन्तरिम संविधानका विषयबस्तुबारे:

१. अन्तरिम संविधानबारे

क) अन्तरिम संविधान मस्यौदा समितिद्वारा प्रस्तुत अन्तरिम संविधानलाई आज भएका सहमतिका आधारमा पूर्णता दिने ।

ख) पुनर्स्थापित प्रतिनिधिसभाद्वारा अन्तरिम संविधान जारी गरिनेछ र नवगठित अन्तरिम विधायिकाले उक्त संविधानलाई अनुमोदन गर्नेछ ।

२. राजतन्त्रबारे

क) मुलुकको शासन व्यवस्थासम्बन्धी कुनै पनि अधिकार राजामा रहने छैन ।

ख) स्वर्गीय राजा वीरेन्द्र, रानी ऐश्वर्य र निजहरुका परिवार को सम्पत्ति नेपाल सरकारको मातहतमा ल्याई ट्रष्ट बनाएर राष्ट्र हितमा प्रयोग गर्ने ।

ग) राजाको हैसियतले राजा ज्ञानेन्द्रलाई प्राप्त भएका सबै सम्पत्तिहरु (जस्तै: विभिन्न स्थानका दरवारहरु, वन तथा निकुञ्जहरु, ऐतिहासिक र पुरातात्विक महत्वका सम्पदाहरु आदि) राष्ट्रियकरण गर्ने ।

घ) राजसंस्था कायम राख्ने वा नराख्नेबारे संविधानसभाको पहिलो बैठकद्वारा साधारण बहुमतले टुंगो लगाउने ।

३. अन्तरिम व्यवस्थापिका-संसद बारे

क) अन्तरिम व्यवस्थापिका निम्नप्रकार एक सदनात्मक संसद् हुनेछ :

१. सात राजनीतिक दल र अन्य दलका हाल प्रतिनिधिसभा र राष्ट्रियसभाका निर्वाचित सदस्यहरुसमेत गरी २०९ जना (जनआन्दोलनको विपक्षमा रहेकाहरु बाहेक)। संयुक्त वाम मोर्चाको वर्तमान संस्था प्रतिनिधि नभएको हुँदा सहमतिका आधारमा मनोनयन गरिनेछ।

२. नेकपा माओवादीको तर्फबाट ७३ जना।

३. जनवर्गीय तथा पेशागत संगठन, उत्पीडित जाति तथा क्षेत्रका प्रतिनिधिहरु र राजनीतिक व्यक्तित्वहरुबाट ४८ जना (सहमतिको आधारमा मनोनीत गर्ने) गरी कुल संख्या ३३० जना तर जनआन्दोलनको विपक्षमा रहेकाहरु अन्तरिम व्यवस्थापिकामा रहने छैनन्।

ख) अन्तरिम व्यवस्थापिकाको गठन भएपश्चात् पुनर्स्थापित प्रतिनिधिसभा र राष्ट्रियसभा भंग हुने।

ग) अन्तरिम व्यवस्थापिका-संसद् गठन भएको दिनदेखि नेकपा (माओवादी)को नेतृत्वमा रहँदै आएका जनसरकार, जनअदालत लगायतका सत्तासम्बद्ध सबै निकाय भंग हुने।

घ) अन्तरिम व्यवस्थापिका राजनीतिक सहमतिको आधारमा सञ्चालन गर्ने।

४. अन्तरिम सरकारबारे

क) सहमतिका आधारमा अन्तरिम मन्त्रिपरिषद् गठन गर्ने ।

ख) अन्तरिम मन्त्रिपरिषद्को संरचना र कार्य विभाजन आपसी सहमतिबाट तय हुने ।

ग) अन्तरिम सरकारको सञ्चालन संयुक्त जनआन्दोलन भावना, राजनीतिक सहमति र सहकार्यको सांस्कृति अनुरुप गर्ने ।

५. न्यायपालिका बारे

क) स्वतन्त्र न्यायपालिकाको अवधारण र मान्यतालाई अनुसरण गर्ने।

ख) न्यापालिकालाई जनआन्दोलनको भावना, लोकतन्त्र, र अन्तरिम संविधानप्रति प्रतिवद्ध बनाउने ।

ग) संविधानसभासम्बन्धी विवादहरुको निरुपण गर्न संबैधानिक अदालतको गठन गर्ने ।

६. संबैधानिक अंगबारे

क) प्रधानमन्त्री, प्रधानन्यायाधीश, र अन्तरिम व्यवस्थापिकाका सभामुखसहितको नयाँ संबैधानिक परिषद्को व्यवस्था गरेर यसमार्फत् संबैधानिक अगंहरुको नियुक्ति लगायतका विषयहरुमा सिफारिस गर्ने व्यवस्था मिलाउने । नियुक्तिहरु गर्दा निश्चित मापदण्डलाई आधार बनाउने ।

ख) सहमतिको आधारमा निर्वाचन आयोगलाई पूर्णता दिने ।

७. स्थानीय निकायबारे

क) सातदल र नेकपा माओवादीको सहमतिले जिल्ला, नगर र गाउँस्तरमा अन्तरिम स्थानीय निकाय गठन गर्ने ।

८. नागरिकता समस्या सम्बन्धमा

क) संविधानसभाको निर्वाचनअगावै नागरिकताबाट वञ्चित सबै नेपाली नागरिकहरुलाई नागरिकताको प्रमाणपत्र वितरण गर्ने ।

ख) २०४६ साल चैत मसान्तलाई आधार वर्षमानी त्यसभन्दा अगाडि नेपालमा जन्म भई निरन्तर स्थायी बसोबास गर्दै आएका सबै नेपाली नागरिकहरुलाई सरल ढङ्गले नागरिकताको प्रमाणपत्र वितरण गर्ने व्यवस्था गर्ने ।

ग) नागरिकता प्राप्तिसम्बन्धी अन्य व्यवस्था कानुनमा उल्लेख भएबमोजिम हुने ।

९. संविधानसभा निर्वाचन सम्बन्धमा

क) आगामी २०६४ साल जेष्ठभित्र संविधानसभाको निर्वाचन सम्पन्न गर्नेगरी मिति तय गर्न अन्तरिम मन्त्रिपरिषद्लाई अधिकार प्रदान गर्ने ।

ख) संविधानसभाको निर्वाचन मिश्रति प्रणालीको आधारमा गर्ने २०५ सदस्य उम्मेदवारलाई मत दिने "पहिलो हुने निर्वाचित हुने" (First Past the Post) प्रणाली अनुसार र २०४ सदस्य पार्टीलाई मत दिने समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीअनुसार निर्वाचित हुने । यस सम्बन्धमा निर्वाचन आयोगसंग छलफल गरेर कानुन बनाउने ।

ग) दलहरुले उम्मेदवारहरु सूचीकृत गर्दा उत्पीडित जाति, क्षेत्र, मधेसी, महिला, दलितलगायत अन्य वर्गसमेतको समानुपातिक प्रतिनिधित्व गराउनुपर्ने ।

घ) राष्ट्रिय जीवनका महत्वपूर्ण व्यक्तिहरुमध्येबाट सहमतिका आधारमा अन्तरिम मन्त्रीपरिषद्बाट मनोनीत हुने १६ जना ।

ङ) संविधानसभाको कुल संख्या ४ सय २५ कायम गर्ने ।

च) अन्तरिम संविधान जारी हुँदाका बखत १८ वर्ष उमेर पुगेका नेपाली मतदाता हुने ।

छ) संविधानसभाको निर्वाचनको अनुगमन संयुक्त राष्ट्रसंघद्वारा गराउने ।

१०. राज्यको ढाँचाबारे

क) वर्गीय, जातीय, भाषिक, लैंगिक, सांस्कृतिक, धार्मिक र क्षेत्रीय भेदभावको अन्त्य गर्न राज्यको वर्तमान केन्द्रीकृत एकात्मक ढाँचाको अन्त्य गरी राज्यको समावेशी, लोकतान्त्रिक र अग्रगामी पुर्नसंरचना गर्ने ।

ख) राज्यको पुनर्संरचनाका लागि सुझाव दिन एक उच्चस्तरीय आयोगको गठन गर्ने ।

ग) राज्यको पुर्नसंरचनाको अन्तिम टुङ्गो संविधानसभाले लगाउने ।

११. आर्थिक-सामाजिक रुपान्तरणबारे निर्देशक सिद्धान्तहरू

क) सामन्तवादका सबै रुपहरुको अन्त्य गर्ने आर्थिक-सामाजिक रुपान्तरणको न्यूनतम साझा कार्यक्रम आपसी सहमतिले तय गरेर लागू गर्दै लाने ।

ख) सामन्ती भूस्वामित्वको अन्त्य गर्दै वैज्ञानिक भूमिसुधार कार्यक्रम लागु गर्ने नीति तय गर्ने ।

ग) राष्ट्रिय उद्योगधन्दा र साधनस्रोतको संरक्षण र प्रर्वद्धन गर्ने नीति अनुसारण गर्ने ।

घ) शिक्षा, स्वास्थ्य, आवास, रोजगारी र खाद्य सुरक्षामा सबै नागरिकको अधिकार स्थापित गर्ने नीति लिने ।

ङ) सुकुम्वासी, कमैया, हलिया, हरवाचरवा लगायतका आर्थिक-सामाजिकरुपले पछाडि परेका वर्गलाई जग्गा लगायत आर्थिक-सामाजिक सुरक्षाको व्यवस्था गर्ने नीति लिने ।

च) सरकारी लाभको पदमा रहेर भ्रष्टाचार गरी अकुत सम्पत्ति आर्जन गर्नेहरु उपर कडा कारवाही गरी दण्डित गर्ने नीति लिने ।

छ) देशको आर्थिक-सामाजिक रुपमान्तरण एवं न्यायका साथै देशलाई छिटो समुन्नत र आर्थिकरुपले समृद्धशाली बनाउन एक साझा विकास अवधारणा निमार्ण गर्ने ।

ज) श्रमिकका पेसागत अधिकारको सुनिश्चितता गर्दै उद्योगधन्दा, व्यापार, निर्यात प्रवर्द्धन आदिको लागि लगानी वगिरी रोजगारी एवं आयआर्जनका अवसरहरुको व्यापक वृद्धि गर्ने नीति अनुसरण गर्ने ।

घ. द्वन्द्व पीडितहरुको व्यवस्थापन सम्बन्धमा

१. सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा मारिएकाहरुको परिवारलाई तथा यसक्रममा घाइते भई अपाङ्ग र असक्त भएकाहरुलाई उचित राहत सम्मान तथा पुनर्स्थापनको व्यवस्था गर्ने ।

२. छानबिन आयोगको प्रतिवेदनको आधारमा बेपत्ता भएकाहरुको पीडित परिवारलाई राहत उपलब्ध गराउने ।

३. सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा विस्थापितहरुको पुनर्स्थापना गर्न नष्ट भएका निजी तथा सार्वजनिक सम्पत्तिहरुको हकमा राहत प्रदान गर्न तथा ध्वस्त संरचनाहरुको पनुनिर्माण गर्न विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

४. सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा मानवअधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन गर्ने तथा मानवताविरुद्धको अपराधमा संलग्नहरुको बारेमा सत्य तथ्य अन्वेषण गर्ने र समाजमा मेलमिलापको वातावरण निर्माण गर्न आपसी सहमतिबाट उच्चस्तरीय सत्य निरुपण तथा मेलिमिलाप आयोगको गठन गर्ने ।

ङ. विविध :

१. सबै सहमति र सम्झौताहरुको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गर्न सहमतिले एक उच्चस्तरीय संयुक्त अनुगमन समिति गठन गर्ने ।

२. आचारसंहिता, समझदारी सहमति, सम्झौता तथा कानुन विपरितका गतिविधि एवं कामकारवाही गर्ने जो कसैलाई पनि सरकारले कारवाही गरी दण्डित गर्नेछ ।

३. गणतन्त्र आर्थिक सामाजिक रुपान्तरण जनमतसंग्रह निर्वाचन

प्रणाली लगायतका अहिले साझा सहमति कायम हुन नसकेका विषयहरुमा पाटी संविधानसभको निर्वाचनको कममा आ-आफ्ना नीति र मतअनुसार प्रस्तुत हुन स्वतन्त्र हुनेछन् ।

च. समय तालिका :

१. नेपाल सरकार नेकपा माओवादी बिच विस्तृत शान्ति सम्झौता २०६३ कार्त्तिक ३० गतेसम्म गर्ने ।

२. उल्लेखित ख (१) बमोजिम २०६३ मंसिर ५ गतेभित्र माओवादी सेनाका लडाकुहरु हातहतियार सहित निर्धारित शिविरमा जम्मा भइसकने र हतियार भण्डारण गर्ने । संयुक्त राष्ट्रसंघद्धारा उनीहरुको प्रमाणीकण र अनुगमन गर्ने ।

३. उल्लेखित ख (५) बमोजिम २०६३ मंसिर ५ गते भित्र नेपाली सेना ब्यारेक भित्र सीमित रहने, निर्धारित हातहतियार भण्डारण गर्ने र त्यसको अनुगमन संयुक्त राष्ट्रसंघले गर्ने ।

४. २०६३ मंसिर ५ गतेभित्र अन्तरिम संविधानलाई पूर्णता दिने ।

५. २०६३ मंसिर १० गतेभित्र अन्तरिम संधिवान जारी गर्ने, अन्तरिम व्यावस्थापिकाको गठन गर्ने र प्रतिनिधिसभा र राष्ट्रियसभाको विघटन गर्ने ।

६. २०६३ मंसिर १५ गते सम्म अन्तरिम मन्त्रिपरिषदको गठन गर्ने ।

प्रचण्ड
अध्यक्ष, ने.क.पा. (माओवादी)

गिरिजाप्रसाद कोइराला, प्रधानमन्त्री तथा
सभापति नेपाली कांग्रेस
माधवकुमार नेपाल, महासचिव, नेकपा (एमाले)
शेर बहादुर देउवा
सभापति नेपाली कांग्रेस (प्रजातान्त्रिक)
अमिक शेरचन, उप-प्रधानमन्त्री तथा अध्यक्ष, जनमोर्चा नेपाल
नारायणमान बिजुक्छे, अध्यक्ष नेपाल मजदुर किसान पार्टी
भरतविमल यादव, उपाध्यक्ष, नेपाल सद्भावना पार्टी (आनन्दीदेवी)
सि.पी. मैनाली, अध्यक्ष, वाममोर्चा, नेपाल

मिति : २०६३ कार्तिक २२ गते

माथिका निर्णयहरुमा अन्य सबै दलहरुको सहमित भएकाले कार्यान्वयन जाने कुरामा सहमत हुँदै हाम्रो पार्टिको निम्न बमोजिम भिन्न मत रहेको छ :

१. राजसंस्था राख्ने वा नराख्ने भन्नेबारमो संविधानसभको निर्वाचन सँग सँगै जनमतसंग्रह गर्नुपर्छ भन्ने नेकपा एमालेको भिन्न मत रहेको छ ।

२. संविधानसभको निर्वाचनको निम्ति समानुपातिक प्रणाली नै अपनाउन सबैभन्दा लोकतान्त्रिक तरिका हुन्छ भन्ने नेकपा (एमाले)को भिन्न मत रहेको छ ।

मिति : २०६३/७/२२

माधव कुमार नेपाल
महासचिव नेकपा एमाले

यूरोपेली आयोगको सहयोगमा

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)द्वारा सञ्चालित

द्वन्द्व रुपान्तरणका लागि सामुदायिक सशक्तिकरण कार्यक्रम

र

द्वन्द्व मध्यस्थता तथा शान्ति निर्माणका लागि अभियान कार्यक्रम

मानव अधिकार र सामाजिक न्यायका निम्ति

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)

मध्य-पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय कार्यालय तथा
कार्यक्रम कार्यालय, नेपालगञ्ज

फोन नं.: ०८१-५२२०६८, ५२४५०४, फ्याक्स: ०८१-५२६९४९,
इमेल: nepalgunj@insec.org.np वेबाइट: www.inseconline.org

जिल्ला कार्य-क्रम कार्यालयहरू

कोहलपुर, बाँके, फोन: ०८१-५४१४९, गुलरिया, बर्दिया, फोन: ०८४-४२०७१२, घोराही,
दाङ्ग, फोन/फ्याक्स ०८२-५६०८७७,
विजुबार, प्युठान, फोन: ०८६-४६०२०९, विरेन्द्रनगर, सुर्खेत, फोन: ०८३-५२२०८४, खलङ्गा,
जाजरकोट, फोन: ०१९-६५४५३२ (अनुरोध)